

Rapport:
Fäbodriksdagen 2008
i Evertsberg, Dalarna

NAPTEK
traditionell kunskap
och biologisk mångfald

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Rapport: Fäbodriksdagen 2008 i Evertsberg, Dalarna.
NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald & Dalarnas fäbodbrukarförening 2010
Redaktörer: Catarina Matsols & Håkan Tunón
Foto omslagsbilder: Håkan Tunón, Naptek.
Foton i de fall inget annat anges: NAPTEK
Tryck: Elanders
ISBN-nr: 978-91-89232-46-4

Hör fåbodbruket till framtiden?

Många barn och ungdomar växer idag upp långt från den natur och de kretslopp vi alla ytterst är en del av. Förståelsen för hur livsmedel produceras och vårt samhälles naturgivna villkor är alltför sällan diskuterat. Världsdebatten rör klimatförändringar, omfattande fattigdom och svält samt förlust av biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Det kanske då är förment att blicka ner på det lokala, men det är ändå där allting börjar. Och ser vi på hela världen så är den trots allt lokal, fast på väldigt många ställen!

Fåbodbruket är en del av ett livsmedelsproduktionssystem med åtskilliga hundra år på nacken och dess bärkraft finns i naturens egna produktion av bete och foder till djuren. Få av våra näringar idag är energimässigt så gynnsamma. Är inte detta något som borde tilltala samhället när man talar om energieffektivisering, koldioxidbantning och en förestående eller nyss passerad oljetopp? Vad gäller antalet fåbodar används som ett mantra siffran 230 som ett minimiantal, vilket är försvinnande litet jämfört med den totala djurproduktionen i Sverige. Siffran bedöms väl som rimlig och ska fungera som någon slags buffert för kulturerosion och bevarande av biologisk mångfald. Fåbodbruket skapar natur- och kulturvärden i form av biologisk mångfald i en betad fåbodskog, bevarande av fåbodar och fåbodvallar samt ett bibehållande av traditioner inom livsmedelshantverk.

Inom Konventionen om biologisk mångfald finns också en artikel 10c som handlar om nationernas skyldigheter att:

skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologisk resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

I och med detta framhålls vikten av att bevara kunskap och sedvanebruk som är långsiktigt hållbart och som främjar biologisk mångfald. Det får då bedömas som ett misslyckande att antalet fåbodbrukare och fåbodar i traditionell drift minskar eller åtminstone förefaller minska i Sverige idag. Det är dock svårt att avgöra trenderna eftersom ingen faktiskt kan ange det exakta antalet fåbodar i drift. Man kan undra hur det kan vara så att man i Sverige år 2010, ett land som ses som ursprunget till den officiella statistiken, inte kan ge någon siffra på antalet fåbodar, annat än högst preliminärt. Mörkertalet är sannolikt stort och kunskapsläget vad gäller drift, betesmönster och biologisk mångfald vid olika fåbodar är relativt dåligt. Hur vet vi att befintliga naturvärden inte hotas? Vad har vi för vetenskapliga underlag rörande olika arters spridningskorridorer mellan olika fåbodars betesområden och hotbilder för dessa om enstaka fåbodar skulle sluta med driften? Har vi en tillräcklig biologisk kunskap om fåbodbruket?

Samtidigt kan man också fråga sig om överföringen av lokal och traditionell kunskap inom fåboddriften och den kopplade livsmedelsproduktionen är tillräcklig. Har samhället för övrigt en tillräcklig kunskap om den enskilde fåbodbrukarens kunskaper och egenskaper?

Håkan Tunón

Programsamordnare för Naptek vid Centrum för biologisk mångfald

Innehåll

Hör fäbodbruket till framtiden? – <i>Håkan Tunón</i>	3
Officiell invigning av fäbodriksdagen 2008 – <i>Agneta Larsson</i>	5
Föreläsningar	7
Projektet Upplevelseturism – <i>Bibi Brynilds</i>	8
Fäbodbruket i en hållbar utveckling – <i>Kristian Olofsson</i>	9
Småbrukarna – <i>Åke Karlsson</i>	10
Åkes toalett – <i>Kristina Lanestrand</i>	11
Rapport från Viltskadecenter – <i>Maria Levin</i>	12
Fäbodar i Älvdalen	15
Längtan till vallen – <i>Anna Dahlgren</i>	16
Lofjätåsens fäbodur – <i>Charlotta Rosborg</i>	18
Gessi fäbodur – <i>Anna Axelsson & Robert Gunérus</i>	20
Fôskdal'n – <i>Stig H. Spånberg</i>	21
Brindberg's fäbod – <i>Kerstin Nyström</i>	22
Loka-Risberg – <i>Maria Beronius</i>	24
Gruppdiskussioner	25
A. Hur vill vi att fäbodbruket ska se ut i framtiden...?	26
B. Mathantverk och tradition	32
C. Vad är en fäbod?, rovdjur och mulbetesrätten	35
Fäbodbrukarnas problem är globala – <i>Håkan Tunón</i>	40
Bilaga Deltagarlista	42

Officiell invigning av fäbodriksdagen 2008

Den officiella invigningen av fäbodriksdagen 2008 kom att bli en minnesrik kväll. Efter dagens förhandlingar, utbyten av erfarenheter och avnjutande en god middag var det dags att bege sig till den lilla gammelgården för den officiella invigningen.

Höstmörkret hade lagt sig över byn och fram körde fem hästekipage som skulle ta den lilla skaran av besökare till Boggbergets fot där gården, en liten fäbodstuga med kringliggande byggnader ligger. Brinnande marschaller längs byvägen upp genom kapellbygden visade vägen och när man närmade sig gården brann välkomnande eldar på och runt tunet. Även från torkstugan vid gärdesgården brann en eld som kunde urskiljas svagt bland röken. Uppe i slutningen bakom stugan spreds ett vackert ljus från slobodens eldstad ner mot de besökande. I stenrösen runtomkring tyckte man sig se små lysande grottor där skuggor fladdrade till, for fram och åter. Lyssnade man, kunde man höra, prasslande löv, gräs som vajade men även viskningar, tissel och tassell. Det skulle senare visa sig att det var småtrollen som var på besök vid gammelgården.

Inne i fäbodstugan från 1880 spred elden ut sin värme medan Christina Stormats handarbetade i dess flammande ljussken och Ingmari Nilsson bakade bröd som gräddades i den vedeldade bakugnen.

Nu var alla samlade och dags för invigningen. Agneta Larsson ordförande i Evertsbergs gammelgårdsförening hälsade alla hjärtligt välkomna och talade om gammelgården som flyttats från en fäbod och återuppslagts på denna plats för att spegla en svunnen tid. Linda Axelsson fiolspelare från byn spelade låtar från bygden och berättade om det övernaturliga som var en del av vardagen för mer än hundra år sedan.

Kommunalrådet Myr Herbert Halvarssons inledde sitt invigningstal med att berätta om den tid då han som barn alltid bodde med sina fastrar på fäboden Bruket och hur han fostrades genom att alltid hjälpa till i de dagliga sysslorna. Det var en fin tid, menade han, då man levde i harmoni med naturen och djuren. Den naturliga eko hushållningen som i nutid kanske mer används som ett modeord men saknar en djupare innebörd.

Idag i sin roll som kommunalråd får han ständigt uppvakta myndigheter för att få behålla den självklara service vi vant oss vid och som nu sparas in och dras ner på landsbygden. En av dessa uppvaktningar gjorde Älvdalens kommun tillsammans med Malungs kommun då man uppvaktade Jordbruksverket med en skrivelse om att inte försämra bidragssystemet för fjällnära jordbruk och fäbodbruken. Tyvärr brukar dessa protester

Inne i storstugan bakade Ingmarie Nilsson (ej på bild) bröd som gräddas i den gamla vedeldade bakugnen, Christina Stormats stickade medan Agneta Larsson berättade om fåbodlivet förr.

inte ge något gehör från statsmakterna. Han avslutade med att poängtera vikten av att vi i framtiden får ha en levande landsbygd med betande djur som håller landskapet öppet och önskade fåbodbrukarna god lycka i sina strävanden i sitt viktiga jobb. Härmed var årets fåbodriksdag invigd.

Evertsbergs gammelgårdsförening hade inbjudits att medverka vid den officiella invigningen och vår ambition var att försöka återskapa en känsla av hur det i de bästa stunder kunde upplevas på en fåbod på hösten då skördarbetet var avslutat en liten tid av andrum fanns. Vi ville också visa hur beroende vi var av elden förr både till matlagning, bakning, torkning av säd, som värme- och ljuskälla. Naturligtvis var man betydligt sparsamare i sin användning av ved förr och man följde ljusets rytm, lade sig i tid på kvällen och steg upp i gryningen för att dra nytta av dagsljuset. Idag eldar vi mer för att vi tycker att det är mysigt.

Vi hoppas från Evertsbergs gammelgårdsförening att de som besökte oss fick tid för eftertanke och njöt av de väsen som fanns där, naturligtvis både i verklighet och fantasi.

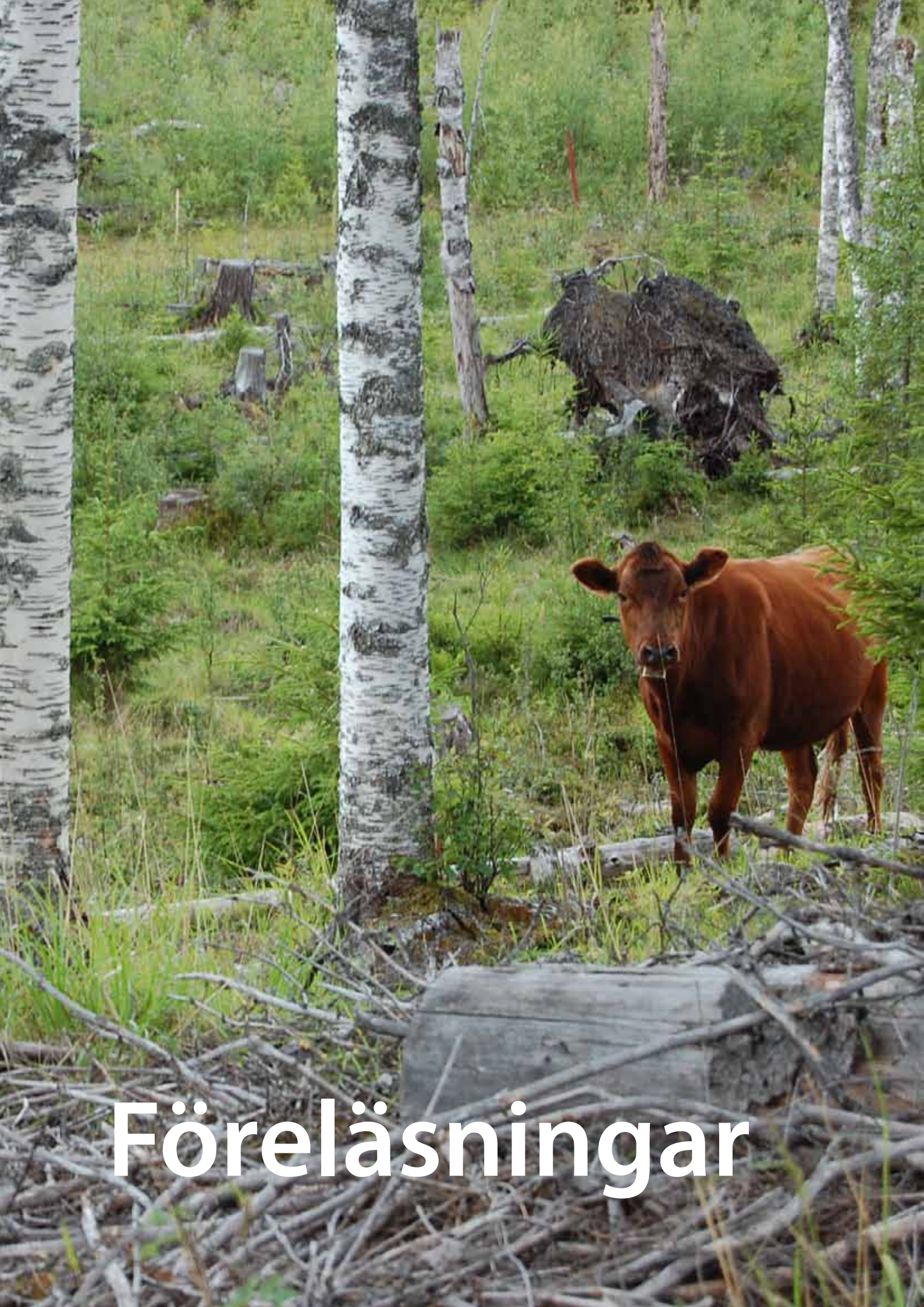
EVERTSBERG 2009-03-14
AGNETA LARSSON

En av dragarna som eskorterade gästerna till gammelgården.

En liten stunds meditation vid elden som värmdes och lystes upp höstmörkret.

Föreläsningar

Projektet Upplevelseturism

BIBI BRYNILS, DALARNAS FÄBODBRUKARFÖRENING

Levande fåbodar ska överleva oss. För att det ska vara möjligt så måste vi leta efter möjligheter att skaffa oss inkomster. Vi måste visa att det är möjligt att överleva tillsammans med den levande fåboden. Vi betyder mycket för turismen, vi används av turistföretag och utnyttjas genom att vi bara finns. Den formen av turism ger inte så stora ekonomiska möjligheter. De tror att vi finns till för dem men vi kan inte ta betalt för att de utnyttjar allemansrätten.

Att skapa upplevelseturism utifrån våra förutsättningar, där vi ställer upp reglerna och ramarna, skulle kunna skapa stora förutsättningar. Att under vintern skapa ett antal dagar med ett visst tema eller ett arrangemang där några få betalningsvilliga kan vara med känns mer rätt. Här finns oanade möjligheter, endast fantasin begränsar oss. Meningen är att vi ska ta kontroll över denna form av turism innan andra företag gör det. Poängen är även att vi genom att gemensamt satsa kan skapa en större marknad för denna form av turism

på levande fåbodar. Ensam är inte stark utan vi kan genom gemensam marknadsföring, gemensam hemsidesportal och kanske gemensam bokning skapa en stark plattform för denna form av turism.

Dalarnas fåbodbrukarförening har erhållit projekt-pengar för att se om vi kan utveckla de här tankarna och även för en Internetportal – vill du vara med? Ta dig en funderare vad du skulle vilja satsa på, endast fantasin sätter gränser. Saker som dyker upp i mitt huvud är en dag på fåboden där allt visar att man gått tillbaks hundra eller tvåhundra år eller längre. Besökarna får delta i aktiviteter, äta mat och få information. En stor satsning öppen för alla eller exklusivt för de som har råd att betala. Om upplevelsen är att sitta i tystnaden ska det ske med finess och så att det går att ta betalt för.

Projektpengarna står jordbruksverket för, det är ett nationellt projekt. För att få ett hållbart koncept så måste vi jobba med hela fåbodsverige

Det finns många sätt att försöka skapa intresse för fåbodbruket och dess produkter, men det viktigaste är sannolikt att synliggöra det. Här saluförandet av ost, bröd och kött på Forbondemarknaden i Älvdalen, februari 2009.

Fäbodbruket i en hållbar utveckling

KRISTIAN OLOFSSON

Lokal projekt genom Lima-Transtrands Hushålls-
ningssällskap i samverkan med Orsa Byråd.
Projektet är en del inom det nationella projektet Håll-
bara Bygder genom Hela Sverige Ska Leva.
Målsättningen är att under kommande halvår genom-
föra konstruktiva insatser kring fäbodbrukets aktuella
utvecklingsfrågor;

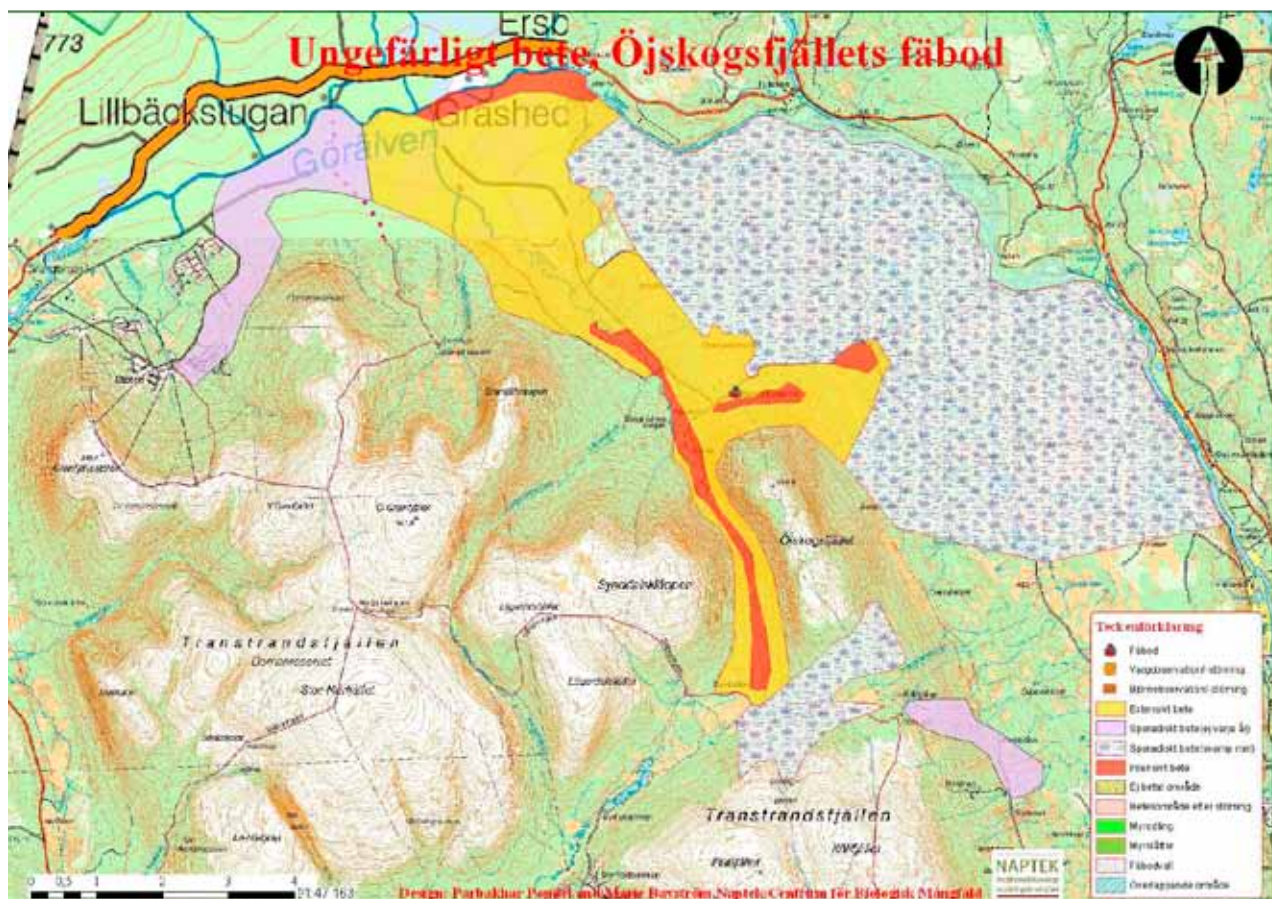
- Resurscentrum;
- Produktion på naturbete;
- Ekologisk-kulturell kartläggning;
- Pedagogik kring traditionell kunskap.

Kontaktpersoner är Kristian Olofsson samt Bo Karlsson.

kristian.olofsson@passagen.se

karlsson.gkb@telia.com

Som ett led i projektet har Naptek medverkat i genomförande av etnokarteringar (eco-mapping) av ett drygt trettiotal fäbodlar i Dalarna för att utröna utbredningen av fäbodbetet. På detta vis kan man visa att fäbodbruket innebär ett bete över stora utmarksområden och inte som många tror endast på själva vallen. Variationen i betesintensitet mellan olika platser inom ett område är en bidragande orsak till fäbodskogens biologisk mångfald.

Småbrukarna

ÅKE KARLSSON, FÖRBUNDET SVERIGES SMÅBRUKARE

Som ordförande för Förbundet Sveriges Småbrukare vill jag börja med att tacka Sveriges Fäbodbrukare som bjöd in oss att delta på årets fäbodriksdag. Det har varit några intressanta dagar med en magnifik invigning, seminarier, hantverksmässig mat och fäbodbrukarnas riksförenings årsmöte.

Här följer lite historia och information om vad vi arbetar med i småbrukarföreningen. Den 26 maj 1984 bildades småbrukare i Väst av ett 30-tal småbrukare i Dalsland och Bohuslän. För många var det ett mycket radikalt steg att ansluta sig till småbrukarna, i riktigt hårda LRF-bygder ville de i början hålla sitt medlemskap hemligt. Den första uppgiften var att förpassa den statliga sk strukturutredningen i papperskorgen. I strukturutredningen fanns förslag på att ta bort gåva, arv, giftorätt och testamente för de små jordbrukarna om deras mark behövdes för strukturrationalisering.

Dåvarande tillförordnade jordbruksministern uppvaktades, strukturutredningen lades ned och småbrukarna hade rönt sin första framgång. 1987 startade föreningen en egen tidning, Småbrukaren, med en första upplaga på 950 ex, idag är upplagan 6 000 ex.

På årsmötet 1995 beslutades att föreningen skulle heta Förbundet Sveriges Småbrukare då det hade blivit flera lokalavdelningar och växt till en riksförening. Många av de frågor som var viktiga att ta upp vid bildandet av föreningen är än i dag högaktuella. Som att arbeta för ett giftfritt jordbruk, bevara alla småbruk, odla och bevara gamla värdeväxter, bevara och utöka icke förstörda raser av kor, höns, ankor mm. De senaste åren har arbetet att försöka hindra GMO att få fäste i Sverige blivit alltmer intensivt. Rovdjursproblemen

Åke Karlsson föreläser under fäbodriksdagen...

har ökat på senare år och drabbar många småbrukare i mellansveriges skogsbygder som håller djur. Förbundet anser att varg inte hör hemma där det finns tamdjur. En annan stor fråga som drivits under många år är att förbättra villkoren för den småskaliga slakten och vi har lyckats få till stånd genomgripande förbättringar vad beträffar regelverk och avgifter. Vi hade med en artikel i *Småbrukaren* om hur dråpligt det kan bli med en toalett i ett slakteri som jag tar med här som avslutning på presentationen om oss.

Åkes toalett

Har ni sett Lars Molins film ”Den kungliga toaletten”. Man skulle kunna dra en del paralleller till toaletturerna på Åke Karlssons slakteri.

När den nybyggda slakterilokalen inspekterades härförleden gick först allt som på räls. Det var bara ett par små påpekanden. Obetydliga saker, berättar Åke. Så han drog en lättnadens suck och bjöd in de två inspektörerna från livsmedelsverket på kaffe. Boningshuset ligger ju strax bredvid. Men när de slagit sig ner kring kaffebordet skruvade den ene på sig och sade:

— *Nu måste du förstås bygga en toalett också i slakteriet.*

Åke gick nästan upp i taket men behärskade sig och frågade:

— *Kan ni tala om på vilket sätt det höjer livsmedelssäkerheten att jag har en toalett i slakteriet?*

Det kunde de inte svara på, men de hänvisade till att juristerna på verket säger att det måste finnas en toalett i slakteriet.

Åke gav sig inte med detta utan ringde upp generaldirektören Ingrid Andersson:

— *Nej, du måste inte ha toalett i slakteriet, svarade hon. Det går bra att du har den i bostaden. Men det måste vara två toaletter, ifall någon i familjen skulle bli sjuk.*

— *Så du menar om någon i familjen har magsjuka? I det fallet tycker inte jag att någon av oss ska jobba ute i slakteriet, svarade Åke.*

Och generaldirektören fick ju hålla med om att det var den bästa livsmedelssäkerheten att just då inte vistas i slakteriet över huvudtaget.

— *Men vi tänker inte ge oss med det här, säger Åke. Vi ska allt höra oss för hur det är i andra länder. Det skulle förvåna mig oerhört om de ställer samma krav där. Det skulle i så fall slå ut nästan all den småskaliga verksamheten, säger Åke, som gjort en del studiebesök i Österrike och Frankrike, där livsmedelslokaler ute i byar och på gårdar är av mycket enklare modell. T.ex. pyttesmå lokaler med väggar av målad masonit*

... och verksam hemma i gårdsslakteriet.

Olika tolkningar

- Det skulle aldrig gå här. Men de har samma regelverk som vi, regler som tagits fram av tjänstemän i Bryssel. Skillnaden ligger i inställningen hos tjänstemännen. I mina exempel från Österrike och Frankrike är tjänstemännen mer flexibla än i Sverige. Huvudsaken är att det är rent och snyggt och att man håller god hygien, resonerar de. Vid en internationell konferens om den nya livsmedelslagen med branschregler (HACCP) som Åke Karlsson deltog i nyligen konstaterade deltagarna från myndigheter i England och Estland att de kommer inte att driva ”toalettkravet” i sina länder. Och vid granskning av reglementet visar det sig att det står i klartext att företagaren själv äger rätten att avgöra behovet av sådan inredning.
- Man undrar ju vad våra myndigheter håller på med egentligen. Man vet att så kallade transfetter är orsak till flera av våra vanligaste sjukdomar och att mjukgörare i plaster, hormoner och växtgifter påverkar fertilitet och bl a ger cancer. Men där införs inga förbud eller krav på tillverkarna, säger Åke Karlsson. Det är som vanligt: Myndigheterna silar mygg och sväljer kameler i sin ständiga jakt på småföretagarna.

KRISTINA LANESTRAND

Rapport från Viltskadecenter

MARIA LEVIN, VILTSKADECENTER, GRIMSÖ

Viltskadecenter fick tid att informera cirka tio minuter. Under denna tid berättade Maria kort om följande:

Studie av björnar med sändare i områden med fåbodar

Sommaren 2008 följde Joni Lidberg några björnar med sändare i områden med fåbodar i Dalarna. Endast ett område norr om Skattungbyn har haft märkta björnar i sitt betesområde. Berörda fåbodar var Ärteråsen, Kväcksel och Skräddar-Djurberga. Totalt har 7-8 björnar med sändare åtminstone passerat genom området vid något eller några tillfällen under sommaren, men endast 3-4 av dem har rört sig relativt kontinuerligt i området. Jonis studie är ett examensarbete som görs i samarbete med Viltskadecenter och Skandinaviska Björnprojektet. Materialet är inte analyserat, men Joni berättar om följande observationer:

- Björnarna har legat i dagliga större delen av dagen (från kl 7–9 till kl 16–17).
- I slutet av juli blev både björnar och kor mer aktiva. Jonis uppfattning är att det berodde på att bär och svamp mognat.
- Det har varit en del problem med att få in löpande rapporter från ko-sändarna under studieperioden. När sändarna tömdes bler dock alla positioner tillgängliga.
- Vid 4–5 tillfällen har kor och björnar observerats på ett avstånd av 200–250 m ifrån varandra. Inga särskilda händelser har dock observerats.

Materialet ska analyseras i höst och vinter.

Boskapsvaktande hundar på fåbodbete

Två fåbodbrukare använder sig av boskapsvaktande hundar för att skydda tamdjuren mot stora rovdjur. Det är Lumshedens fåbod (får och getter hos Tomas Eriksson och Anna Brodin) och Östra Grunuberget (framför allt får, men även getter hos Karl-Gustaf Hedling). De är mycket nöjda med hundarnas arbete. På båda fåbodarna har hundarna observerats aktivt skrämja iväg rovdjur (björn och varg). De rekommenderar fler fåbodbrukare att prova metoden.

En kangalhund med får och getter på bete i Lumshedens fåbodmarker. Foto: Linn Svensson.

Indirekta skador på tamdjur

I november 2006 tog Viltskadecenter initiativ till att bilda en grupp för att diskutera indirekta rovdjurskador på tamdjur. Syftet var att ta fram rekommendationer om hur länsstyrelserna kan gå vidare med att dokumentera och ersätta sådana skador. Arbetsgruppen redovisade sitt arbete i dokumentet *Indirekta rovdjurskador på tamdjur – förslag på definition, ansvarsområden och ersättningar* (2008-04-14). I dokumentet tydliggör arbetsgruppen ansvarsområden och föreslår konkreta åtgärder och ersättningar för alla typer av rovdjursskador på tamdjur. Förslaget skickades ut till fåbodföreningarna (Sveriges Fåbodbrukare, Dalarnas Fåbodbrukarförening, Gävleborgs Fåbodförening, Värmlands säterbrukarförening), LRF, Fåravelsförbundet och länsstyrelserna för synpunkter och kommentarer. De hade möjlighet att yttra sig under två månader. Totalt har nio svar kommit in under fyra månader (sju länsstyrelser och två djurägarföreningar (båda för fåbodbrukare)). Av dessa har endast sju uttryckt synpunkter på konkreta delar av texten, dock i väldigt varierande omfattning. Svarsfrekvensen är låg, vilket är något förvånande eftersom ämnet förts fram som ett stort problem vid flera tillfällen under senare år. Varken Fåravelsförbundet eller LRF har inkommit med några svar. Mycket av det som beskrivs i dokumentet gäller djur på fåbodbete. De flesta län i Sverige saknar dock denna typ av djurhållning och den allmänna kunskapen om bruksformen är låg.

Ovan: En estrela-pyrénéer-korsning med får och getter vid Östra Grunuberget. Foton: Linn Svensson.

Till höger: Kangalhunden tillsammans med får och getter på bete i Lumshedens fåbodmarker. Foto: Linn Svensson.

En mycket kort sammanfattning av svaren:

Länsstyrelser:

Generellt kan sägas att länsstyrelserna uppfattar arbetsgruppens förslag som "orimligt" i vissa delar med avseende på myndighetens ansvar samt omöjligt att tillämpa fullt ut med dagens ekonomiska ramar (främst *viltskadeanslaget*, Statsanslag 42:5, ap 1).

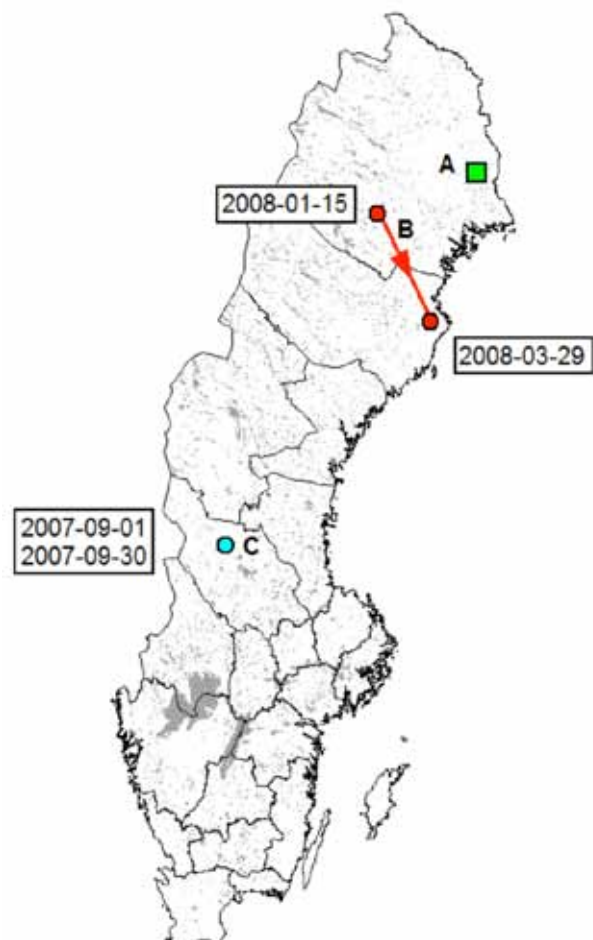
Tamdjursägare (fåbodbrukare):

Fåbodbrukarna uttrycker missnöje över att förslaget kräver "orimligt" stort ansvar från djurhållarna, i situationer som de menar att staten ska ta ansvar för. De upplever det bl a som problematiskt att deras uppgifter om störda djur måste kvalitetssäkras av länsstyrelsens besiktningsman och efterlyser en större tilltro till djurägarnas egna kunskaper och upplevelser.

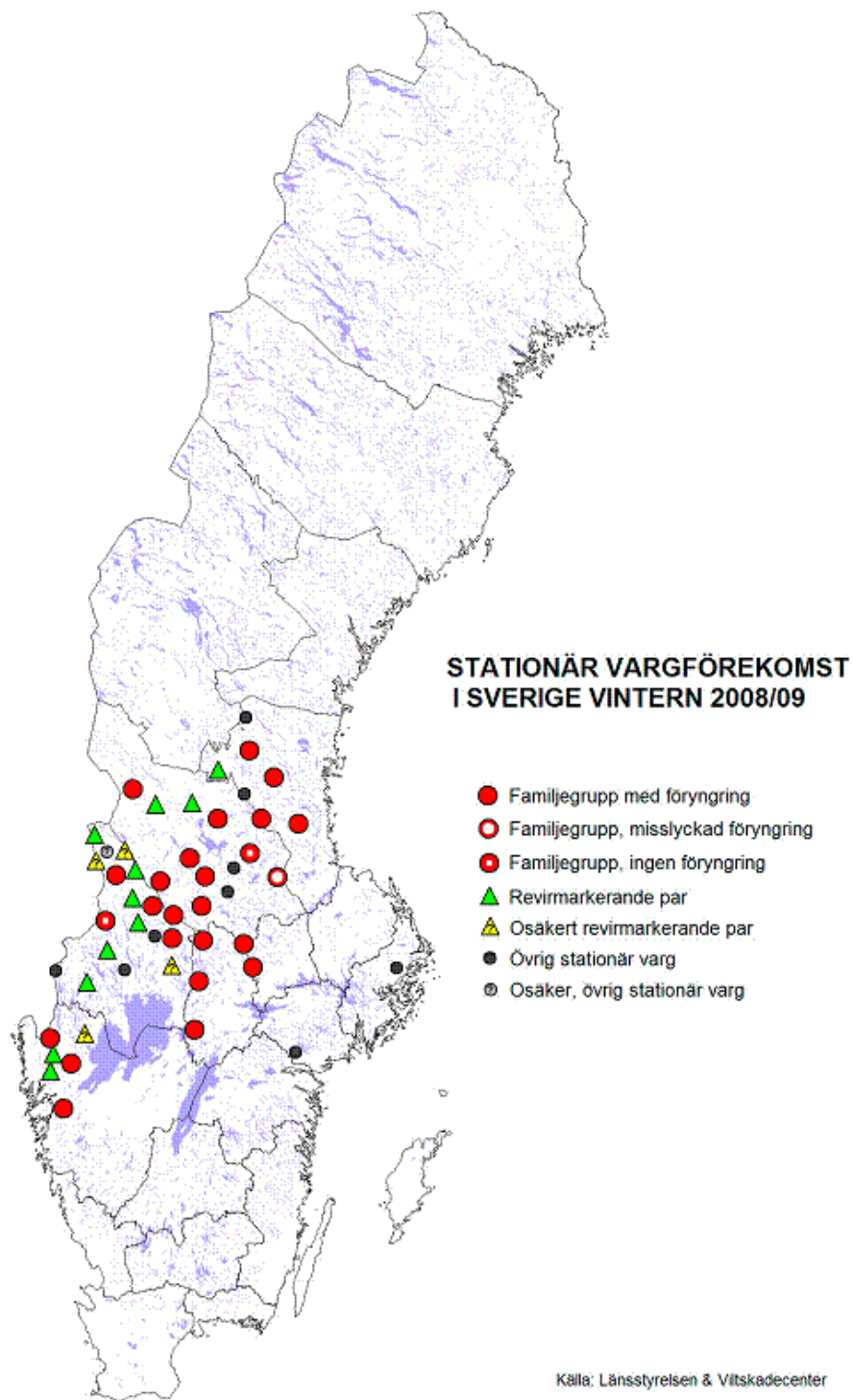
Efter att ha sammanställt svaren på arbetsgruppens utskick lämnade Maria Levin över arbetet med att leda frågan vidare till Viltskadecenters verksamhetsledare Inga Ångsteg.

Varglägesrapport

Under vintern 2007/08 identifierades två invandrade vargar från den finsk/ryska populationen. Den ena var radiomärkt och känd sedan tidigare och hade etablerat revir norr om Överkalix. Denna varg avlivades med tillstånd av naturvårdsverket den 4 februari (A i figur 1). Den andra invandraren identifierades genom DNA-analys av prover insamlade under spårningar. Vargen

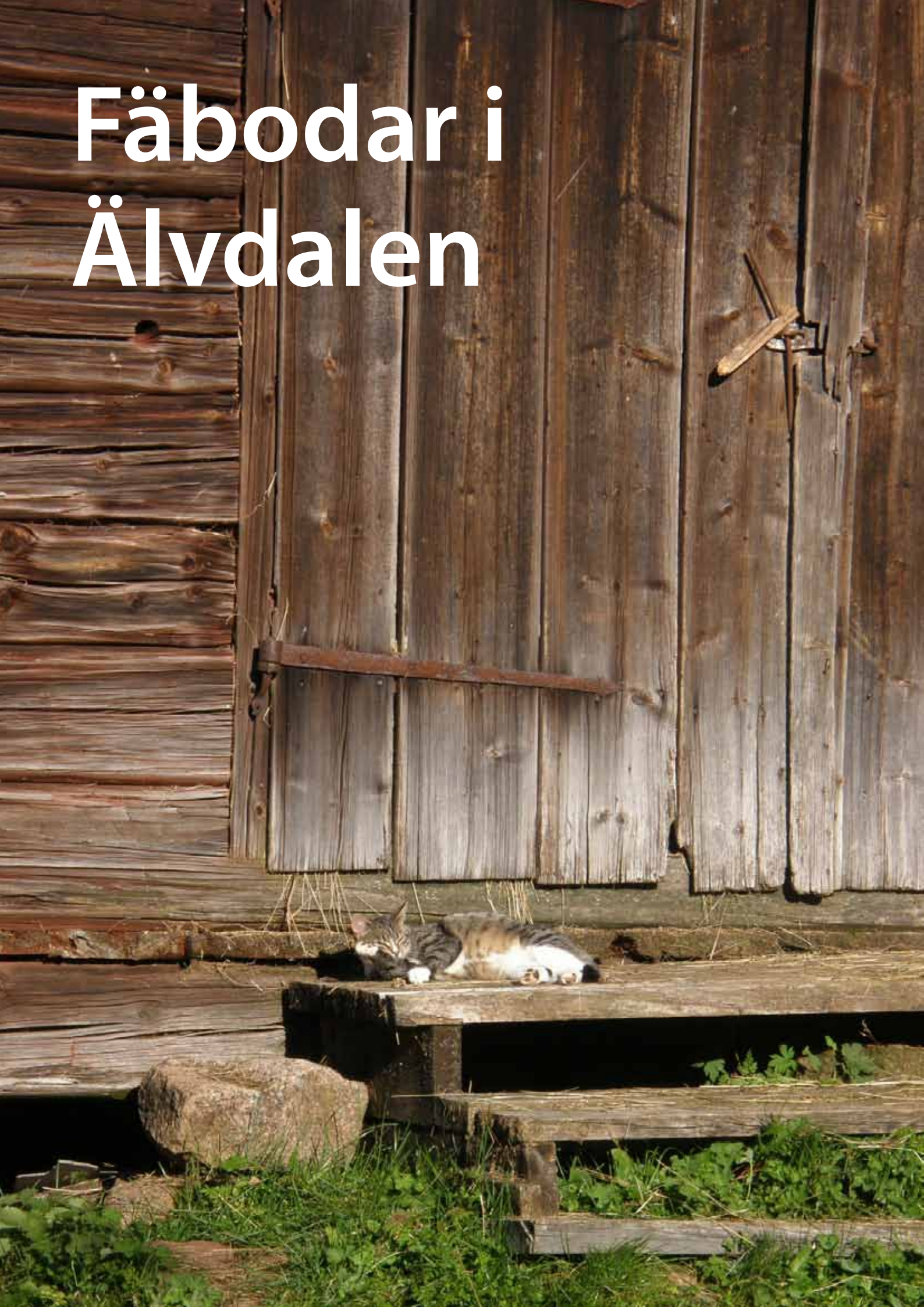
Invandrade vargar vintern 2007/08.

hittades först i Norrbottens län i januari för att sedan dyka upp i Västerbottens kustland i slutet av mars (B). Strax före inventeringsperiodens början identifierades en tredje invandrare, känd från föregående säsong, genom två insamlade spillningar 1 och 30 september 2007, i närheten av Älvdalen i Dalarnas län (C). En

presentation över vargläget i Sverige presenterades också. Eftersom kunskapen har ökat sedan september 2008 bifogas en aktuell karta (figur 2).

Fäbodar i Älvdalen

Längtan till vallen

ANNA DAHLGREN, VASSELVALLEN, SÄRNA

Än har inte min längtan till vallen satt in. Det kan bero på de mängder av snö som ligger utanför mitt fönster. Det kan också bero på att fåglarna inte har börjat att kvittra än som de brukar att göra när solen börjar värma i backarna.. Vallen ligger nu begravd under 1,5 meters snö och av fåbodstugan är det bara skorsten som syns.

Men om några veckor är det påsk och då åker vi till vallen för att njuta av en förhoppningsvis solig vår. Då skottar vi fram stugdörr och eldar i spisen. När jag sedan efter påsk tar hem mattor för vårtvätt börjar jag räkna dagarna fram till sommaren. Barnen börjar att längta efter sommarlov och Erik som är minst ser fram emot att ta av sig skorna och få springa barfota resten av sommaren. Jag längtar efter ljudet av hästklockor på morgon och att få sätta sig ute tidigt på morgonen med en kaffekopp i handen, nykokt på spisen.

Allt detta som jag skrivit nu är en av de många anledningarna till att jag är djurhållare. Sommar som vinter. Sedan tillkommer traditionen i släkten, att det inte skall växa igen och kanske det viktigaste att jag vill ge mina barn uppväxten på vallen. Inte behöva titta på klockan, följa en naturlig dygnsrytmen efter vädret, närheten till hästar, får och lamm. Tryggheten man får av att lära sig om naturen och därigenom om sig själv. För var om inte på en fridfull vall hittar man lugnet inom sig och tiden att forma sitt liv? Jag tror även att jag ger mina andra släktingar och deras barn en längtan efter vallen och dess rika natur och djurliv.

Nya Vasselvallen ligger vid Vedungsfjällmassivets södra del endast en halvmil från Härjedalen. Vallen är belägen på 630 m höjd och utsikten är storartad. Jag vet inte när fåboden är anlagd, men den fanns med vid storskiftet 1884 och hävden har varit oavbruten sedan dess och antagligen ännu längre. Det finns även en vall som bär namnet Gamla Vasselvallen 3 km längre bort som varit brukad. Att det har varit djur på fåboden i långa tider märks på den rika flora som finns på vallen. Det växer fjälltimotej, ormrot, ängsskallra, vårbrodd, liten blåklocka och blodrot. Den sällsynta fjällgentianan växer vid bäcken och på en av tomterna finns backtimjan som är ovanlig så här långt norrut.

På fåboden är inte bara djuren på grönbeta – det gäller även barn och vuxna!

Vi har idag inte traditionell fåboddrift på vallen utan jag har i dagsläget får och hästar. Min farfar var den sista som hade kor på vallen. Slätterhävden har upphört och hela vallen betas av lösgående djur. Vallen har många gamla hus kvar, men de används inte längre på det sättet som mina förfäder använde dem. Nya stugor har byggts och bryter av mot de gamla, grå husen. Ett visst kulturhistoriskt värde har gått förlorat, men den obrutna hävden gör hela området botaniskt intressant. Vallen hålls öppen av djur som betar och det är just nu mitt mål. Naturligtvis drömmer jag om att ha kor och kunna göra ost, smör och messmör. Men i dagsläget är jag nöjd som jag har det. Jag håller tillsammans med min familj sakta men säkert på att reparera den fåbodstuga vi köpte för några år sedan. Vi har startat att bygga gårdsgård runt tomten och skall eventuellt restaurera en hölada till ett fjös. Mina föräldrar har en annan stuga på vallen — där har jag växt upp. Alla

mina farbröder, min faster, gammelfastrar, kusiner etc har även de stugor på vallen. Även tomten och stugan som jag nu köpt har tillhört släkten, men blev såld en gång i tiden till utsocknes. Men är nu åter igen tillbaka i släkten

Över huvud taget är det många släktingar på vallen på somrarna och nu när vi jämngamla kusiner är vuxna och har fått barn i vår tur är det i dagsläget ca 15 barn under 15 år som tillbringar veckor på Vasselvallen. Fäboden sjuder av liv och man kan höra barnskratt och jubelrop från tidiga mornar till sena ljusa sommarkvällar. Det är så det skall vara. Jag tycker inte det gör så mycket att det blandas mer moderna stugor med de fina, grå husen från förr. Huvudsaken att det finns människor, liv och ljud på vallen. Sedan är det naturligtvis bra om alla kunde eftersträva att bygga timmerhus och behålla fokus på att det är en fäbod vi vistas på.

Dagens största attraktion är när alla småbarnen vill hjälpa till att ta in alla tackor med deras lamm. Det kan vara de fyra minsta barnen på tre år som väntar vid grinden och skall "räkna" fåren. De andra barnen från 4–6 år får i uppdrag att ropa på dem och eventuellt jaga in någon eftersläntrare. Och det är det alltid – till barnens förtjusning. Är det något barn som mot förmodan har somnat före kl. 19.30 då vi tar in djuren får det barnet istället släppa ut fårfamiljen på morgonen.

Så går livet sin gilla gång dag efter dag på fäboden. Arbete med renoveringar, gårdsgårdsbygge, kanske något lamm som gjort sig illa och behöver omvårdnad, se till hästarnas hovar, nattfällan, stapla ved, laga mat, byta blöjor, pussa solvarma barnkinder, hämta dricksvatten i

mejeriet, värma disk och tvättvatten på spisen, följa barnen till utedass under mörka augustikvällar, göra upp eld ute och göra *kolbotten* (en lokal maträtt i Särna som görs över öppen eld), ta hem djuren från skogen när man vet att det är rovdjur i farten, kontrollräkna djuren flera gånger per dag, oroa sig för rovdjur, plocka blåbär, lingon och hjortron.

Och någon gång förirrar sig någon turist ända upp till vår vall. Men de brukar vända ganska snart när de ser de stora arbetshästarna som går lösa eller den stora får eller barn-flocken.

Då brukar de liksom på safari i Afrika försiktigt veva ned rutan, klappa något djur och sedan pysa vidare.

Ibland hinner man gå fram till bilen och prata med dem och det uppskattas alltid. En del vågar till och med gå ur bilen då och det är alltid roligt att om bara så för några minuter ge dem lite doft av backtimjan, fjällgentiana och nylockade hjorton.

En del av er som läser detta är fäbodbrukare och ni vet att det är en speciell längtan som kommer smygande på våren, eller hur? Ni vet också att det är mycket jobb och naturligtvis mest för er som har mjölkdjur. Det är ett slitigt göra och händerna är sysselsatta hela tiden.

Jag beundrar er alla som orkar med allt pappersjobb, alla arbetstimmar mörka vinterkvällar efter jobbet, hanteringen av djuren, sommar som vinter – oavsett vad ni har för djur, oron för rovdjuren och oron för framtiden för fäbodbruket.

Det är inte en dans på rosor. Men stunderna av frid och en känsla av att göra gott för er själva och andra hoppas jag överväger allt. Så länge ni orkar.

Lofjätåsens fäbodar

CHARLOTTA ROSBORG, LIDEN, ÄLVDALLEN

L ofjätåsens fäbod är en fäbod som ligger i väglöst land i Städjan-Nipfjällets naturreservat. Efter att norr om Lillfjäten kört in på en grusväg börjar den 2 km långa stigen upp till fäboden. Vandringen tar dig fram över myr, gles tallhed och granmo i storslagen natur. Vallen öppnar sig som en glänta i skogen. Går man upp till väster om vallen ser man fjällen i både Härjedalen och Dalarna.

Vi driver fäboden med kor och getter. Djuren handmjölkas och tas in i fjös om natten. Mjölken förädlas på plats, en del äts på plats medan en del ost lagras vidare. Produkter som vi gör på fäboden är bla fäbodost, getost, blandost, gubbost, dravle, stekost, bredbar ost (lactique), småost, messmör, messost och smör. Vi brukar också ha med oss rökt kött från våra egna djur. RÖK-rökt getkött från Lofjätåsens fäbod vann guld vid SM i Mathantverk 2008.

På vallen finns fäbodstuga, fjös, störrös/eldhus, kylhus och diskskjul. Genom kylhuset rinner en kall-

källa ut i en bäck som leds in i en träkista och ut igen till tappstället. Systemet fungerar utmärkt som kyl för mjölk och andra livsmedel då vattnet håller en temperatur på 4 grader.

Vi går ofta med djuren i vall. Det är en härlig stund att få följa djuren.

I området är det gott om björn, vilket har ställt till det för oss en del ...

Vi anordnar fäbodkurser.

Varför fäbodbruk?

Fäbodlivet har något att lära som jag ej riktigt kan sätta på pränt. Det bör upplevas. Kanske är det tidlösheten, att vara självförsörjande, närheten till naturen eller att leva "ur hand i mun" om så än bara för en tid.

Fäboden drivs av Charlotta Rosborg och Bengt Eriksson och ägs av Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Kontaktuppgifter: Charlotta Rosborg 073-7158989. Bengt Eriksson 070-3036127.

Vallning av getterna.

Fäbodkullor.

Middagsvila

Buföring

Gessi fåbodar

ANNA AXELSSON & ROBERT GUNÉRUS, EVERTSBERG

På Gessi fåbodar har tiden stått stilla sen bönderna buförde från Gessi för sista gången på 1960-talet. Gessi är en gammal långfåbod som tillhör byn Åsen och har byggnader kvar från 1700-talet.

Kärt barn har många namn brukar man säga och det gäller även denna fåbod. Under storskiftet flyttade två fåbodar hit, Nybodarna och Gambodarna och då hette denna fåbod Asplok. Det blev då nybodslaget och gambodslaget i Asplokbodarna.

Namnet Gessi kom till först under 1900-talets senare hälft. Man vet inte riktigt varför, men idag heter fåboden Gessi på de flesta kartor.

Gessi fåbodar idag!

Här för vi de gamla traditionerna vidare. Korna går fortfarande och betar på skogen, getterna och fåren med.

Det finns också renar, hästar, grisar, hundar och katter här. Vi som bor här under sommarhalvåret är Anna och Robert med barnen Casper och Evelina. Av mjölken produceras allt från getmessmör till tjockmjölk (långfil)

För den som vill uppleva fåbodlivet på riktigt finns möjligheter att få hyra stuga och prova på kvällssysslor som att hämta hem djuren och mjölka, eller att bara vara mitt i ingensmanland. Kanske vakna till skällorna då djuren är på väg till skogs.

Denna fåbod är under restaurering. Genom idogt arbete med hjälp av mulbete, motorsågar och röjsågar börjar Gessi återta sin glans dagar.

Se även: www.gessifabodar.se

Fôskdal'n

STIG H. SPÅNBERG

Jag är sjätte generationen i rakt nedstigande led som är i *hear Fôskdal'n* (Foskdalsvallen), fem kvinnor på raken före mig. Vi är där från juni till september, vi gör smör på gammalt hederligt vis i trätjärna. Vi gör även tjuckmjölk och så gör vi lite olika Särna- och Idre-rätter så som *kôlbôtt'n*, *jônbrö*, *tôrkôttkok* och fisk och *römm-grôt* ibland. Vi slår gräset med lie på den lilla teg vi har inhägnad, hässjar det (de år då det behövs annars får det torka på marken!). Vall'n ligger i en dalgång med fjäll runt om och så rinner Fôskåa nästan igenom gården! Det är vårat paradis på jorden. Vi har bara fjällkor, men i mors barndom var det även getter, grisar, höns och hästar här med! På den tiden fanns det sex olika fåbodbrukare med djur här på fåboden, men nu är vi själva, och har varit det sedan början sextiotalet.

Tôrkôttkok

Tag torkad bringa och torkat kött av älg eller nöt, morötter, kålrötter, falukorv i tjocka skivor och klimp, möjligen även lite potatis!

Börja med att koka bringan och köttet 3–4 timmar (tills det nästan lossnar ifrån benen), korven lägger man i när bringan och köttet nästan är klart, sedan tar man lite grand utav spadet som blir och blandar i lite vatten, och i det kokas sedan rötterna en liten stund innan man har i klampen. Den ska koka i tio minuter!

Sedan är det färdigt att avnjutas, spadet äter man som sås! (Jag tycker att det är så gott, att jag skulle kunna dricka det.)

Man kan naturligtvis istället använda kött från get, får eller ren, men älg och nöt är i alla fall vanligast hos oss!

Ovan: Femte, sjätte och sjunde (?) generationen fåbodbrukare på Fôskdal'n i rakt nedstigande led. Nuvarande brukaren Stig Spånberg med sin mor och sonen Timmy.

Brindbergs fäbod

KERSTIN NYSTRÖM, BRINDBERGS FÄBOD, ÄLVDALEN

Brindbergs fäbod är en hemfäbod och ligger 18 kilometer norr om Älvdalens centrum och 550 meter över havet.

Brindberg, som är en stor fäbod, finns med i 1663 års fäbodinventering och har brukats utan avbrott till idag, så kallad obruten drift. I början på 1970-talet fanns det cirka femtio kor fördelade på 10 gårdar och det finns sju odlingar som inte används idag, till annat än bete åt djuren.

Floran är rik med drygt åttio olika arter, vanliga och ovanliga beroende på att vallen slagits med lie (skärande redskap) och efterbetats av tamboskapen.

Utsikten är milsvid, som är vanligt på fäbodar, och på vintern kan man se hur det lyser i skidbackarna vid Sälenfjällen som ligger ungefär fyra mil bort.

Idag är det två familjer som är brukare på vallen, Kerstin och Åke, som har mjölkkor, kalvar, får, getter, höns, ankor, grisar, katter, hundar och hästar. Det tillverkas i huvudsak smör och messmör till försäljning.

Korna, fåren och getterna går fritt på skogen och är än så länge skonade från rovdjur.

Det är en öppen vall och ett visst underhåll av byggnaderna krävs för att de ska bevaras i ett bra skick.

Det har bildats en fäbodförening och den gruppen hjälps åt att röja på vallen, hugga gärdesgårdsvirke, reparerar gärdesgården som är drygt 2 km lång och i dåligt skick, bitvis.

Alltid måndag vecka 30 har vi ”våran” bygdedag, då det serveras fäbodfrukost med hemgjorda produkter, gammaldags hässjning, slätter med häst, hantverkare, musik, promenadbingo och andra aktiviteter.

Det anordnas även promenadbingo varje torsdag under sommaren och påskbingo på påskafton.

Elsa Beskow, barnboksförfattare, tillbringade några år på vallen från slutet av 1920-talet till in på 1930-talet. Där kunde hon vila upp sig och fick inspiration till texter och bilder.

Interiören från den stuga på Brindberg där Elsa Beskow bodde när hon tillbringade somrarna.

Ovan: Utsikten är hänförande ner mot dalgången med älven.

Till höger: Ordning och reda är viktigt i all livsmedelsproduktion. Även om det inte ser ut som man förväntar sig ett mejeri så går det med god kunskap producera livsmedel med fullgod kvalitet och hygien. Det behöver inte se ut som en operationssal för att uppnå detta.

Loka-Risberg

MARIA BERONIUS

Hemfäboden Loka-Risberg ligger c:a 15 km norr om Älvdalen. Fram till fäboden finns det bilväg, vilket är skönt eftersom det hela tiden bär av uppåt. Den högsta punkten ligger på c:a 620 möh.

Fäboden har haft djur i obruten drift sedan mitten av 1600-talet. Det finns tre "täkter" som var och en är omgärdade av gärdsgård.

I dagsläget finns två brukare: Majlis & Stig Eriksson och Roger & Maria Beronius.

Tillsammans har vi har mjölkkor, kalvar, kvigor, höns, hästar, grisar, kanin, katter, hundar och får ibland. Gunvor Eriksson som förr hade egna kor hjälper ofta till och är vad vi skämtsamt brukar säga vår jourhavande bukulla. Vi har för närvarande ingen turistverksamhet.

Vi går alltid upp med djuren och likadant när vi går hem på sensommar eller tidig höst.

Grupp- diskussioner

A. Hur vill vi att fåbodbudet ska se ut i framtiden och hur når vi dit?

Hur kan vi göra vår röst hörd?

ORDFÖRANDE BERTIL JOHANSSON; SEKRETERARE HÅKAN TUNÓN

1:a gruppens deltagare

Anders Rosell, Orsa kommun
Christer Afseer, Malung/Älvdalen
Bertil Johansson
Eva Brynstål
Urban Delestig
Nils-Gustav Bergkvist
Pauline Palmcrantz
Bibi Brynilds
Catarina Matsols
Åke Karlsson
Kerstin Clasen-Fransson, Orsa kommun
Calle Höglund

Bibbi: Jag menar att fåbodbud är bete för djuren!

Christer: Jag ser fåbodbudet som en resurs för djurhållning. Man anpassar fåbodbudet till den egna gårdens förutsättningar. Vi ser möjligheten att hålla djuren på fåboden som en viktig resurs. Förr var det en förutsättning för överlevnad. Vi bör inte skapa något för att så har man alltid gjort.

Medhåll från hela gruppen.

Bibbi: Fåbodbudare bör inte sätta gränser för vad fåbodbud är eller inte!

Pauline: Vissa vill ha fåbodbudet som en turism- eller friluftsupplevelse. Ofta betraktar omgivningen fåbodbudet som en resurs för deras skull inte för själva bruket eller brukarna!

Bertil: Kommer ni ihåg broschyren "Levande fåbodar" som gavs ut under några år av turistrådet i Östersund under 1980-talet. Den förklarade ganska väl vad det hela gick ut på för besökarna så att de fick förståelse för fåbodbudet.

Nils-Gustav: Jag har en fåbod som har blivit natur-skyddsområde och därför får man inte köra upp till fåboden så man kan inte transportera dit sakerna. Jag har inte varit där på sju år.

Bibbi: Man uppfattar det ofta som om att döda ting är mest attraktiva för myndigheter. Det viktigaste är att det har stått en gårdsgård där inte att den fyller en funktion.

Kerstin (Orsa kommun): Det har inte funnits en bra dialog mellan fåbodbudareföreningen och myndigheten. Föreningarna har inte lyckats få ut informationen till de nya tjänstemännen på myndigheterna.

Bibbi: Vi har haft en bra dialog med Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Christer: Länsstyrelsen agerar nu som om de är fåbodbudets språkrör och att det är de som vet bäst vad fåbodbudet har för intressen.

Åke Karlsson: Jag är politiker. Ni måste glömma det som har varit och blicka framåt för att finna en lösning.

Christer: Är det troligt att det blir ett resurscentrum inom den närmaste framtiden? Kommer det att finnas resurser? Skulle man inte kunna ha ett virtuellt fåbodbudcentrum?

Kerstin: Syftet med att Orsa kommun är närvarande här under fåbodbudsdagen är att man funderar på inrättandet av ett fåbodbudcentrum. Vi är här för att lyssna på er för att få veta hur vi ska fungera för att hjälpa brukarna. Man ska kunna få information om hur saker och ting har varit och är. Det ska vara ett levande center.

Bibbi: Det förefaller som om man faktiskt diskuterar flera olika center. Det handlar dels om ett som ska sprida information till tredje part, dvs. besökare, och dels om ett som ska sprida information till brukarna.

Bertil: Med tanke på all den traditionella kunskap brukarna har borde brukarna ha tolkningsföreträdere...

Christer: Jag tror aldrig brukarna kommer att få ett tolkningsföreträdere. Ett resurscentrum kommer inte att kunna tillgodose alla behov. Däremot tror jag att fåbodbudets dag kan fungera utåt för att väcka intresse i dessa frågor. Men vi kommer att behöva hjälp med kommunikationen och utskick etc.

Bertil: Förra året var vi i samband med utskicken om fåbodbudsdagen på gång att skicka ut en frågelista om vilka som kan vara intresserade av att ta till sig rapporter om exempelvis rovdjursfrågor och mattraditioner. Går det att få fram medel för sådana saker?

Christer: Detta bör vara något för den nya styrelsen att ta tag i. Vi har nått fram till politiker (Anders och Kerstin)! Vilket innebär att en del av våra frågor har lyfts fram...

Håkan: För er som inte känner mig är jag programansvarig inom Naptek och vi har via ett utifrånspektiv betraktat fåbodbruket och –brukarna. Det förefaller som det idag är en klar splittring i budskapet och visionerna för fåbodbruket bland myndigheterna på olika nivåer. Vi har därför tagit initiativet att skicka ut en enkät med sex frågor till statliga myndigheter, länsstyrelser och kommuner i fåbodlänerna samt en del bransch- och intresseorganisationer. Syftet är att synliggöra *samhällets* vision på fåbodbrukets framtid. Vad lägger man egentligen för *beställning* på fåbodbrukarna och vad vill man ha ut av denna? Det är först då man kan identifiera vad myndigheterna bör göra för brukarna.

Bibbi: Varför kommer vi alltid in på vad myndigheterna tycker? Vad tycker vi själva?

Christer: Vi är egensinniga och vi har alla en egen bild av vad vi vill! Vi tar alla var och en olika strider. Det är då viktigt att veta om vad andra har för uppfattning om oss!

Bertil: Bör vi marknadsföra oss med en nationell fåboddag?

Christer: Det är en jättebra idé och det borde man kunna orka med.

Urban: Alltid i sådana här debatter så kommer myndigheten ständigt åter. Men i verkligheten så ska de bara verkställa politikernas beslut. Det borde vara politikererna som man ska sikta in sig på...

Christer: Men det är ändå handläggarna som tolkar besluten...

2:a gruppens deltagare

Sune Pettersson

Doris Eriksson

Ann Sjeldrup

Stefan Olander

Carin Gisslen-Schönning

Stig H Spånberg

Anna-Maja Roos

Bertil rapporterade lite från föregående grupps diskussioner.

Doris: Bjud in myndigheterna till en fåbod så att de förstår vad det handlar om!

Bertil: De behöver få en nära kontakt med vår verklighet (jfr med GFF:s initiativ). Kan vi ha en definition på fåbodbruk utifrån "brukningssättet"?

Sune: Jag har ju haft landshövdingen med på fåboden och hon sov över på Svedbovallen. Hon jobbade till och med i ladugården. Det har representanterna på länsstyrelsen aldrig gjort.

Doris: De som åker till Bryssel och förhandlar har inte

Svedbovallen, Hälsingland.

ens en aning om vad fåbodbruk är.

Sune: Varför åker de om de inte kan något?

Ann: De har ju så många andra frågor.

Carin: På listan över ämnen som vi ska diskutera finns bl a *resurscentrum*? och *Vem ska föra vår tala*? Får vi diskutera detta?

Vi säger att vi bara är fem fåbodlän och då måste man väl myndigheterna kunna höra sig för med de olika föreningarna. Det borde ju kunna skapa en tämligen nyanserad bild även om vi sinsemellan är spretiga.

Bertil: Ett resurscentrum skulle kunna vara ett sätt att få fram information utan att för den delen vara medlem av en förening. Man ska kunna få tag på folk som har särskild kunskap i olika frågor.

Carin: Vi har ju en riksförening den borde väl kunna fungera på detta sätt?

Bertil: De har bl a ett uppdrag att bilda ett fåbodresurscentrum.

Carin: Då måste de höra vad man tycker ute i länen!

Bertil: Som det är idag finns det inget givet att de ska koppla till de regionala föreningarna. De som sitter i styrelsen representerar medlemmarna och inte regionala föreningar. De är valda som personer och inte utifrån regionalföreningarna. Vi måste försöka få med alla på tåget. Resurscentrum borde kunna hjälpa till med det administrativa.

Doris & Carin: Hur kopplas riksföreningen till resurs-

centrum? Ska den äga resurscentrum? Vem ska vara huvudman för det?

Bertil: Resurscentrum ska utgöra administration och koppla an till resurspersoner bland fåbodbrukare. De kan backa upp den som kan ha problem.

Anna-Maja: Om man betraktar Eldrimner som organisation är den lite grann som ett ideal i detta sammanhang man fungerar som ett resurscentrum, ordnar kurser, hjälper dem som vill komma igång etc. De har ett råd med representanter från olika håll, vilket ger en bred förankring.

Bertil: Även om man sitter med i ett råd är det inte riktigt säkert att man har möjlighet att inhämta kunskap från sina egna led. Det kanske går att göra en EU-ansökan för att få täckning för sådant. Vi borde arvoda en projektledare som kan göra en sådan ansökan.

Stefan: En arvoderad projektledare kan behöva stöd och information från referenspersonerna!

Carin: Vem kan hjälpa styrelsen att med en EU-ansökan? Kan Naptek göra det?

Håkan: Det är oklart. Man måste göra en bedömning för vad som är ett stöd inom Naptek:s uppdrag och vad som är en konkurrenshöjande åtgärd riktad mot lantbruksföretag i det här fallet fåbodbrukarna. Det är oklart vad som kan betraktas som en insats som gynnar det egna lantbruksföretaget och vad som är en insats för att gynna bevarandet av traditionell kunskap. Det är nog likställt med när miljöersättningen blir en produktionsökande insats!

Bertil (berättar om den organisatoriska "bubbelfiguren" över fåbodcentrum framtagna av Värmlands sätterbrukarförening): Överst till höger finns en samverkansgrupp (bestående av representanter från statliga verk, regionala föreningarna och kunskapsgrupper) som kanske kan vara intresserade av att stå bakom en EU-ansökan?

Carin: Finns styrelsen för riksföreningen (överst till

vänster) med i samverkansgruppen?

Håkan: Räknar man efter kan man konstatera att ett sådant råd alltså kommer att omfatta tjugo–trettio personer...

Anna-Maja: Men vad vinner vi med ett sådant center?

Bertil: Vi kan få till avlönad personal som kan arbeta med att hjälpa oss!

Stefan: Inte bara för oss utan även andra...

Sune: När vi jobbade med Riksantikvarieämbetet så ville de ha en person som representerade alla fåbodbrukare. Det är jämförbart med om man begärde att alla myndigheter skulle vara representerade av en person.

Carin: Problemet tidigare var att man inte hade möjlighet att föra ut information till brukarna.

Bertil: Det var många som inte blev inbjudna till årets fåbodriksdag, vilket är tråkigt. Vi borde på olika sätt skapa en möjlighet till ett sammantaget adressregister.

Carin: Det här (bubbeldiagrammet) är drömmen. Men det kommer att ta tid! Vad finns det som vi kan göra redan idag? Vi kan inte lägga allt på riksföreningens styrelse. Vad kan vi göra idag?

Stefan: En god styrelse tillsätter arbetsgrupper som kan arbeta med olika frågor. Då kan man engagera folk ute i buskarna.

Allmänna diskussioner om hur man ska kunna kommunicera inom styrelserna så att folk kan delta i styrelsearbetet.

Carin: Kan man ta in personer i arbetsgrupper som inte är medlemmar i föreningen?

Stefan: Absolut!

Sune: Det är viktigt att ta in även icke-fåbodbrukare eftersom de kan besitta kunskaper som kan vara väldigt värdefulla för oss.

Flera: Riksföreningen inriktar sig endast på brukare med djur på fåbodar. Man kan därför endast vara medlem med rösträtt om man har djur. Annars får man vara stödjande medlem. Detta uppfattas av många som stötande!

Bertil: Många äldre brukare uppfyller därför inte villkoren!

Ann: Man tar inte vara på den kunskapen som äldre personer har

Anna-Maja: Det måste till ett synliggörande av fåbodbruket i samhället. Många människor känner inte till att fåbodbruk överhuvudtaget existerar. Avståndet mellan brukare och allmänheten.

Sune: Jag ringde till länsstyrelsen och bjöd in dem till en "kurs". De fick följa med och buföra. Det hade de aldrig gjort. Det kom tio stycken.

Ann: Grönklitt avser att bygga upp en fåbod för besökare inne på området. Det är farligt för allmänhetens syn på vad en fåbod är. Man tappar sammanhanget med produktionen och hemgården.

Bertil: Är fåbodbruk djurens bete vid fåboden?

Doris: Nej, bete och djur på vallen samtidigt som man bor där!

Carin: Fåbodvall som hävdas även med slätter är det inte fåbodbruk?

Gruppens slutsats: "Bubbeldiagrammet" bör gå vidare till styrelsen för behandling!

3:e gruppens deltagare

Solveig Hedén, Kårebölsåtern, Värmland

Margot Lindberg, Eriksbuan, Jämtland

Kerstin Lindberg, Lingbo, Hälsingland

Gunvor Eriksson, Loka Risberg

Agneta Lamm, Älvdalens kommun

Edita Platbardis, Älvdalens kommun

Marie Byström, Naptek, CBM

Charlotta Rosborg, Lofjätåsen, Älvdalen

Inger Jonsson, Offnebodarna, Jämtland

Anders Ejdervik, moderator, Älvdalen

Anna-Greta Rådh, Loka-Risberg

Lena Eriksson, Älvdalens kommun

Kerstin Nyström, Brindbergs fåbod

Bertil summerade de två tidigare gruppernas diskussioner. Det omfattade fåboddefinition, kontinuitet i kunskap om fåbodbetet, tjänstemän tolkar medan politiker styr, fåboddag för synliggörande, resurscentrum. Därefter inleddes diskussionen. (Eftersom nya människor tillkom till gruppen hela tiden och diskussionen understundom var lite rörig lyckades sekreteraren långt ifrån fånga allt klokt som sades.)

Bertil förevisade därefter Värmlands säterbrukarförenings bubbeldiagrammet: Olika grupper av människor som kan fungera som kunskapsresurser för olika ämnen. Vi bör kunna diskutera vilka människor som kan

utgöra resurser så att man kan utveckla detta system. Hur kan vi lyfta branschen? Vad kan vi göra?

Charlotta: I miljömålen finns en siffra, 230, men vad tycker vi. Vad tycker vi om det? Skulle vi inte vilja att det vara många fler?

Inger: Jag tycker inte att man ska hetsa upp sig över vad Jordbruksverket eller andra säger. Man bör sätta sin egen agenda. Hur många vill vi själva ha? Kristian sa i mötet i Orsa att det i andra sammanhang ställer krav på ett visst antal honor, jag tror det var 5 000, för att upprätthålla en population.

Bertil: Beskrev ett förslag till att antalet fåboddar med djur just nu ska vara de i framtiden

Edita (Älvdalens kommun): Det är bra att fåbodbruket finns omnämnt i ett delmål i Miljömålen. Det betyder att man från myndighetens sida prioriterar denna fråga.

Bertil: Hur går man vidare på de här frågorna?

Någon (?): Hushållningssällskapet har stor kunskap att leda projekt.

Bertil: Det är viktigt att lyfta fram att fåbodbruk inte är tre månader på sommaren utan 365 dagar om året! Det gör att det behövs ett resurscentrum som kan börja hjälpa till.

Inger: Vi borde först och främst försöka ta vara på de centra som redan finns. Naptek har en ganska brett ansvar, Eldrimner handlar dock enbart om mat. Nu poppar ju tankarna på sådana center upp på flera håll både i Gävleborg och här i Orsa.

Bertil: Representanterna från Orsa kommun var tämligen positiva till att samla in kunskap och att fungera för att sprida information till brukarna.

Charlotta: Jag var ju på det mötet som var i Orsa. Det var lite oroande eftersom det inte var någon fåbodbrukare som talade. De har ju stor kunskap om fåbodbruket. Det är viktigt att det är näringen som är inblandad och att det inte är någon långt ifrån det som skapar det. Till mötet var inga fåbodbrukare inbjudna!

Inger: Det är viktigt att vi ställer upp en minsta gemensamma nämnare för riksföreningen.

Charlotta: Vad är traditionellt fåbodbruk i Älvdalen?

Kerstin i Brindbergs fåbod: Är de traditioner som går i arv, med lokal produktion av ost m.m. Hemfåboddar o långfåboddar i Älvdalen, tvåfåbodsystem? Det handlar också om helheten, som småbrukare, och inte bara fåbodbruk.

Bertil: Fåbodbruk är 365 dagar om året. Idag är vi helt utlämnade till vad andra tycker för att få stöden. Vi måste vara på fåboden mellan bestämda tidpunkter. Man behöver rätt att flytta djuren när det behövs, utan att det medför problem.

Birgit Wikström: Jag skulle vilja citera Kelvin Ekelands

Livsmedelsförsäljning direkt till kund på Forbondemarknaden, 2009 i Älvdalen.

och Gävleborgs fäbodförenings svar på Napteks enkätundersökning, som sammanfattar detta på ett fantasiskt sätt:

Fäbod i bruk är yngst. Det är en stöddefinition gjord av Jordbruksverket och ska enligt denna ha minst sex hektar fäbodbete, som betas av minst 1,5 djurenheter av får, get eller nöt för att uppfylla kraven. Bete med enbart hästar ger ingen ersättning för fäbod i bruk, men hästar tillåts ändå finnas bland de stödberättigade djuren utöver de grundläggande 1,5 djurenheterna av får, get eller nöt. Om man bor på fäboden året om är fäboden inte i bruk.

Levande fäbod, så som de flesta numera möter begreppet, saknar egentlig koppling till livskraft eller vitalitet.

Levande fäbod är Vägverkets bidrag till formelfloran.

Begreppet myntades efter diskussioner om vägvisning till turistfäbodlar med produktförsäljning, som fördes på fäbodriksdagar i Järvsö och Sälen åren 1989 och 1990. Vägverket krävde då enhetlighet för att kunna hjälpa till att skylta och den formulering, som vann gehör var just Levande fäbod. Detta tillmötesgående från Vägverket bör utnyttjas och hållas levande.

Senare har från olika håll försök gjorts att på ett praktiskt sätt definiera vad som ger en fäbod liv. Företaget är ganska meningslöst. Vårt råd är att låta den – utanför Vägverket – som använder begreppet också redovisa sin uppfattning om vad som avses, just då.

Traditionellt fäbodbruk

Vi föreslår att låta den norske forskaren Lars Reintons omdömesgilla definition, "Fäbodbruk karaktäriseras av att en gård har sina kreaturs sommarbete på en plats så långt ifrån gården att där krävs både byggnader och fast personal. Syftet är att öka betes- och slåtterarealerna och därmed kunna föda fler kreatur över vintern", också stå för vad som kännetecknar traditionellt fäbodbruk.

Vi anser också att traditionellt fäbodbruk inte är främmande för innovationer.

Håkan: Jag kan berätta att denna enkätundersökning är utskickad av Naptek i syfte att försöka utröna vad myndigheter och intresseorganisationer har för vision för fäbodbrukets framtid. Enkäten består av sex tämligen enkla, men intrikata, frågor som kan synliggöra vad samhället har för intressen i och intentioner för fäbodbruket. Utifrån dessa svar kan man sedan lyfta fram en bild av vad samhället vill ha av fäbodbruket.

Jag ska också passa på att citera det delmål i miljömålet, som vi tidigare har diskuterat i den här gruppen. Det miljömål det handlar om är "Ett rikt odlingslandskap" och det är ett nytt delmål som handlar om "Byggnader och bebyggelsemiljöer" och lyder "Antalet fäbodlar i bruk får inte understiga 230 stycken". Anta-

let baserats på det antal registrerade anläggningar med fåbodstöd. Definitionen lyder "Med fåbod i bruk avses fåbod som har kvar den traditionella bebyggelsen och där marken används till bete". Det handlar alltså främst om byggnadsmiljöer och inte uttryckligen om någon verksamheten av den typ som Kelvins svar beskriver.

Inger: Riksföreningen tycker enkäten är bra och har skickat ut och försökt sprida enkäten till brukare för att få en bred förankring.

Charlotta: Vad är egentligen en traditionell fåbod? Vi har ju haft olika traditioner i olika delar av landet.

Birgit: Jag tror att alla betande mular är viktiga oavsett var de är. Om man binder upp sig med ett åtagande, men så får man rovdjur på en plats och vill flytta djur ner till dalen. Man borde få ta med sig stödet efter behov. Det behövs generösa stöd till alla betande mular.

Bertil: Det kostar mer att beta på skogen än på hagmark.

Charlotta: Jag vill höra vad ni tycker om *fåbodbrukets dag*. Det är något som jag tycker är viktigt för att marknadsföra alla. Man borde anställa en person som samordnar alltihopa och marknadsföra. Det blir en flopp om inte tillräckligt många kan komma.

Alla: Positiva!

Charlotta: Myndigheter gillar det mycket!

Birgit: Det är en del av vad man framhåller som en motinsats för myndigheternas ersättningar. Visserligen borde man inte bli stressad över att man inte vill ta emot besökare.

Solveig: En enda dag borde gå bra! Det måste man faktiskt kunna sluta upp bakom!

Summering

A. Hur vill vi att fåbodbruket ska se ut i framtiden och hur når vi dit? Hur kan vi göra vår röst hörd?

Intressanta och vidsynta diskussioner även om mycket kom att handla om andra aspekter än de enskilda delfrågorna. Exempelvis diskuterades tämligen hur man bör definiera *fåbodbruk* och styrkor och svagheter med olika definitioner. Generellt kan man säga kombinationen fåbod och bete åt djuren. Mer fördjupat framhölls fåboden som en viktig resurs för att öka gårdens möjligheter.

1. Fåbodcentrum:

Det är flera olika typer av fåbodcentra som diskuteras.

Bröd, smör, messmör, ost och charkuterier är alla livsmedel som tillhör fåbodbrukets traditioner. Det är också vanligen det "ansikte utåt" som fåbodbruket har eftersom de flesta andra delar av bruket är mer otillgängligt och omgärdat av ett romantiskt skimmer. Intresset för livsmedlen kan också vara en väg in till intresse för själva driftsformen.

Informationscentrum för allmänheten eller administrativt för fåbodbrukare. Detta diskuterades utifrån Värmlands säterbrukarförenings "bubbeldiagram" med referenspersoner i olika grupper, vilket man kunde fördjupa sig i det oändliga. Ett centrum kunde vara en naturlig administration för att kanalisera frågor från allmänhet och brukare. Förhoppningen är en avlönad stab som kan sköta utskick och arbeta med föreningarnas administration. Arbetet att få till ett sådant centrum är en viktig uppgift för riksföreningens styrelse (delegera?).

2. Det levande fåbodbrukets dag:

Möttes generellt med positiva ordalag som ett sätt att synliggöra fåbodbruket. Det önskades möjligheter att anställa någon att samordna och marknadsföra aktiviteter under en sådan aktivitet.

3. Informationsspridning:

Diskuterades utan att komma till någon lösning. Det är viktigt att det sker med en teknik som passar brukarna (fax/brev/e-post?). Bland annat framhölls behovet av att kunna skicka ut enskilda rapporter.

4. Hur kan man tala för branschen?:

Inte några specifika förslag. Det framhölls dock att många av den senaste tidens myndighetsbeslut visade att man inte har lyckats att kommunicera fåbodbrukets värden till myndigheterna.

B. Mathantverk och tradition

SEKRETERARE LANDBO LENA BERGSTRÖM

Viktigt med köttproduktion.

Ost bär på äldre kunskap

Smör – Det är viktigt att man sköljer det med vatten.

Kerstin: Har ingen levande fåbod, har ett fåbodställe med gamla ting. Att handha olika saker så de inte ska bli förstörda.

Solveig från Värmland: Jag har lånat fåbod. Varit på fåbodkurs. Kommer från Västmanland. Har lärt oss själva, pratat med äldre. Konjak i mjölken så feljäser den inte, blir bra ost. Har experimenterat med whisky.

Om en kalv blir sjuk ger man den mjölk. Skum-mjölken ger man till ungdjuren eller korna i syrad form. Då växer de bra.

Har ni syrat grädden? Nej, de hade de inte tänkt på. Om man ej gör det härsknar den.

Man ska vara enormt noga att tvätta smöret, och att klämma ur vattnet. Man ska låta smöret vila minst 2 timmar, sen kan man klämma ut mer vatten.

Inger Jonsson, Jämtland: tradition från mormor som lärt från kvinna från mejeri och kvinna från buan. Getost framförallt, men provar lite med komjolk. Har gårdsmejeri. Man måste lita på sig själv, man kan själv-syra. Allt trä på fåboden främjar mjölksyrebakterier.

Handmjölkar man får man med mjölksyrebakterier, maskinmjölkar man måste man tillsätta.

Landbolena: en av de viktigaste sakerna är att förstå när saker inte står rätt till.

Inger: idag håller folk på att äta ihjäl isg av industri-maten. Det är faktiskt vi fåbosbrukare som depriver framtidens jordbruk. Kött o smör från fåbod har mer omega-3 och andra bra fettsyror.

Lena: hemkärnat smör har kvar mer omega-3. Man blir automatiskt ”vaccinerad” på fåboden. Ofta blir man inte sjuk förrän framemot jul.

Inger: lönsamhet – vi måste våga ta betalt för det man gör. På Smaklust-mässan tog vi 250 kr kilot för getosten. Vi höjde sedan till 300kr kilot, sålde ändå lika mycket.

Charlotta Rosborg: Jag har själv blivit intresserad skaffa djur. Inte lätt få ekonomi. Varit i lära hos Alf Sjödén, Goth Bertil, Bräckvallen Jämtland, Gunborg Olsson. Gör smör, ost. Arrenderar fåbod i Lofjätåsen, lärt mig själv, gjort mycket fel, mycket rätt. Varit på Eldrimner, lärt mig att jag gjort saker rätt.

Lena: finns behov av fåbodkurser i våra egna led.

Michel Lepage är jätteduktig, suverän vad gäller opastöriserade ostar. Har ofta en mkt större smak. Nationellt centrum – Eldrimner har tävlingar, men skum-mjölksostar blev nedvärderade, lite fel, för det är ju väldigt traditionellt. Hade kurs nu i veckan. Vi måste nå ut till folk att det finns kurser. Vi vet inte vad som finns i kursväg.

Maria Beronius, Risberg, Älvdalen: Viktigt med kunskapsutbyte, att föra vidare det som varit.

Kerstin, Brindbergs fåbod, Jag har fått kunskap av mamma. Skolelever – två veckorna efter skolan skulle man kunna ordna jobb. Vet inte hur man ska föra fåbodkunskapen vidare. Många tycker att det bara är jobb.

Handlar om livskvalitet. I tonåren finns ingen livskvalitet i det.

Inger: Låta barnen sniffa på fåbodbruk redan när de är 9–10 år.

Kerstin: Redan på dagis är kontakten viktig.

Från Älvdalens kommun: Här för att lyssna och lära. Jag tycker ni gör ett fantastiskt jobb. Jag känner för att det ska leva vidare.

Vi måste lära oss ta betalt för det vi producerar. Idag får man nästan betala för att få slakta. Får mindre än 3 kr kilot för kött, ibland 25 öre.

Lena Eriksson, miljöinspektör, Älvdalen: Kunskapsutbyte jätteviktigt. Det finns en jättelucka mellan brukare och inspektörer. Branschriktlinjer är viktiga. Lag-

stiftningen idag är målstyrd, produktstyrd. Produkten är det viktiga, inte tillvägagångssättet. Det är upp till producenten att visa att produkten är säker. De avsteg man gör får man själv ta ansvar för. Livsmedelsverket tog initiativ till ett nordiskt projekt om småskalig osttillverkning. Har ett upprdrag redovisa vilka material man använder idag i kärl vid mjölk- och osthantling. Strävar efter branschnärmare kontroll.

Sven Lindgren på Livsmedelsverket som varit bollplank till Lena ska gå igenom vilken forskning som gjorts i småskalig osttillverkning. Finns mycket forskning gjord i Frankrike.

Charlotta: Jag jobbat i Jämtland. Slakta på slakteri: Exempel: Jag slaktade 7 getter, slaktvikt på 18 kg, och fick en räkning på 4000 kr.

Åke Carlsson, ordf i Småbrukarna har byggt gårds-slakteri. Vi bör samverka med Småbrukarna.

Försök se till att Olssons slakteri fortlever.

Vi är så beroende av att de inspektörer som kommer ut är kunniga. Som småproducent har man väldigt lite tid för administration.

Mormor till Lena: har producerat mjölk, smör, inte ost.

Lena: i Jämtland har man haft ystningskulturen kvar, medan man har tappat den i Dalarna. Möjligen för att

En vacker fäbodost och färskt messmör som deltagarna fick provsmaka under fäbodriksdagen. Foton: Håkan Tunón.

getterna har varit kvar? Ja, så är det nog.

Vallkullarna gjorde ostar. I Älvdalen torkade man dem eller lade dem i saltlake direkt. I Jämtland finns fler jordkällare, vilket inte är så vanligt i Dalarna.

Lena: Torrost: i Älvdalen gjorde man skummjölksost, vände den, lade den på hyllor ute på väggarna där det var sol. Saltade inte. Blev sprickor, lät den torka. Man lade den sedan i saltlake några dagar innan man skulle äta. En sådan ost äts med potatis.

Hemgjort smör som serverades på fäbodriksdagen.

REDOVISNING

Mathantverk och tradition

Grupp 1.

Möjlighet att skapa ekonomi i kött/naturbeteskött.
Dålig avräkning – Återtag enda möjligheten. Rätt bra betalt.
Större möjligheter till att göra små gårdsslakterier (Nya livsmedelslagstiftningen)
Värde i köttet – marknadsföring.
Uppfödning – klassning.
Stor mångfald i produkter.

Grupp 2.

Kunskapsutbyte
Öppna verksamhet för högstadiet elever/Öppna sinnen för nya.
Propagera för riktig mat.
Bra med kunskapsutbyte mellan inspektörer och fäbodbrukare.
Jättestor lucka – arbete på gång.

Grupp 3.

Fäboden – kvalitetsprodukter Tillvekning ligger rätt i tiden.
Våra kunskaper och produkter en guldgruva.
Hemsida med funktionen köp och sälj.
Arbetsgrupp som arbetar med konstruktiva förslag och frågor inom mathantverk.

C. Vad är en fåbod?, rovdjur och mulbetesrätten

ORDFÖRANDE & SEKRETERARE: KRISTIAN OLOFSSON

Kristian: Under förra årets fåbodriksdag diskuterade vi lite om mulbetesrätten.

Riksdagen har gjort utredning av ägofredslagen. En del tyckte dock att utredningen gick för långt i fåbodbrukets favör. Fåbodbrukare tyckte att den var otydlig.

På vissa håll finns det inskrivet i lagfarten att man har mulbetesrätt. Det går att gå tillbaka till landsarkiven för att se hur det är på olika gårdar.

Utredningen gick på remiss -04, men har lagts på is till i vintras, då nya regeringen tog upp frågan. Inger var på informellt möte tillsammans med jurister. Inger samlade material med kunskap utifrån de frågeställningar man har på regeringsnivå. I Västerbotten finns ett rättsfall där man har fått betesrätt. I Dalarna har man ofta sålt bort betesrätt samtidigt som man sålde tomtmark.

Inger: Det är viktigt att man är kompis med grannarna.

Kristian: om vi ska lyfta frågan måste man mejsla ut vars och ens rätter från fall till fall.

Det kan finnas i officialservitut, i laga skifts handlingar, olika situationer i olika fall. Där det blir reservat? Alla frågor talar man inte öppet om.

I Jämtland måste en fåbod ha varit igång under den senaste 15-årsperioden.

Charlotta: Betesstöd för biologisk mångfald – hänvisning till vad som rådde 1940. Jag jobbar på Länsstyrelsen i Jämtlands län och gör naturinventeringar. De som jobbar med fåbodfrågor på länsstyrelsen vill ha några turistfåbodar som tar emot mycket folk. För mig är det traditionella fåbodbruket främst. Massor av turister stör. Det viktiga är köttet från djur som betat i skog

Kristian: De flesta vill kvala in i länsstyrelsens definition för att få pengarna eftersom man är beroende av stödet.

Inger: Jag har inte kvalat in, men jag har ekonomi då jag vinner tiden för att göra ost, djuren mår bra. Jag frågade grannarna i buan om jag fick ha djuren där, de sa ja.

Viktigt att man inventerar vad man har för rätt, meddelar kommunen så byggnadsnämnden vet från början när någon vill ha bygglov i området. Då finns uppgifterna där att ta hänsyn till. Vi kanske kan börja med små inventeringar.

Jättekonstigt när man har djur – kan man bli både älskad och hatad.

Det kom en storbonde över till mig och klagade på att korna blev skrämde av getterna.

Kårebolssåtern: Det finns gärsgård runt natthagen. Såtern ligger vid en sjö med sommarstugor runt om. Djuren går på fritt bete på dagen. En gång kom en arg stugägare och sade att korna hade ätit upp pelargonerna.

Doris: Stor vall med många stugor och det är flera som har djur. Ibland går djuren till en annan vall och skiter. Då har det hänt att stugägarna kommer och begär att jag ska gå dit och mocka skit.

Fåbodlagen utgjordes tidigare av de som hade djur, numera är det ofta stugägare som är emot djurägarna. Alla fastighetsägare måste vara medlemmar om fåbodlaget ska vara giltigt.

Ibland är betesrätten inskriven i laga skifteshandlingar. Vid arrondering kan det hända att betesrätten inte blir inskriven. Då är det den texten som gäller.

Kristian: Vid Venjans omarrondering pekar Bertil på hur betesrätten hanteras. Finns stödjesurser att sätta in?

Kan se det som att vi upprätthåller en rättighet även för markägarnas räkning.

Resonemanget emot ibland att djuren av det som behövs i byn om de går på skogen.

Inger: Min granne odlar gräsmatta och säljer. Jag får inte ha några djur gående där. Fick kolla försäkring.

Kristian: Vi tenderar att tänka på vad lagen säger. Inom EU finns bra mycket vidare ramar där kultur och tradition går före lagstiftning.

Charlotta: Getterna kommer hem varje dag. En dag kom de inte hem. Då fick jag leta. De hade gått fyra mil på två dar. De var mörkrädda och ville komma in på natten. Man kommer i kläm. Det står i lagen att man ska ha "tillräcklig tillsyn". Det var obehaglig när de var borta. Vad fick dem att gå så långt på så kort tid? Ringde till Viltskadecenter, funderade om det fanns blanketter för den här typen av händelser. Finns ej. Har tillsammans med jägarna bedömt att det sju björnar i området. Det ska finnas elva björnar runt ett berg nära Evertsberg.

Blir så att "man inte har ordning på sina djur". Jag kan inte säga att jag vet att det är björn. Förr var det inte så mycket rovdjur i skogen.

Vad är tillräcklig tillsyn? Man ska ha daglig tillsyn på djuren. *Tillräcklig tillsyn* gör att man är rättslös. Händer det något har man per automatik inte haft tillräcklig tillsyn. Det är inte bara björn som tar djur. Första gången jag blev av med djur på grund av björn var förra året. Har tidigare blivit av med fler djur som stulits.

Djur stjäls. Bor i Hede. Fyrhjulningsspår, inget björn-tramp. Skriver anmälan, skickar till försäkringsbolaget, får ersättning. I mitt fall har Jordbruksverket godkänt att jag får märka kalvarna så snart det går. Har 18 kalvar i år, men hade 20 kor som skulle kalva. Har haft djur på skogen i 9 år. Det finns mycket björn i området. När de mött björn har djuren delat upp sig i tre områden, de kan vara 1 mil bort, men jag har pejl på dem, så jag har hittat igen dem.

Fick telefon en gång att våra djur var på drift. Hörde kon med bjällra. Gick inte fram på lockrop som de brukar. När vi kom tillbaka till vallen såg vi att stänglet låg utåt och inåt. Djuren hade sprungit i panik. En helikopter lokaliserade de andra djuren. Vi fick gå skallgångskedja för att hitta fram dem. I grannbyn hade man sett två vargar gå igenom byn. Det blir sånt jobb och sådana extra kostnader att få hem djuren. Fick bjuda på mat.

Charlotta: En gång fick jag ta ledigt tre dagar från jobbet och det gick åt mycket bensin.

Om jag skulle ha djur skulle jag anteckna händelsen och skriva vad man gjort. Ingår i egenkontrollen. Ska man känna att man har otillräcklig tillsyn? Om ni har

Björn- och stövelavtryck. Foto: Rolf Kjellström.

skrivit ned det som en avvikelse har man större chans få acceptans, ta sedan kontakt med de som har ansvar för rovdjursfrågor vid länsstyrelsen.

Tyvärr känns det som om man som fäbodbrukare åker dit, även om det beror på rovdjur.

Den som är besiktningsman borde göra notering.

Mia: Jag tycker och vi försöker rekommendera att man alltid rapporterar det man upplever och det man har problem med. I de fall man inte vet varför djuren är borta kan tjänstemannen inte göra mer än att notera.

Vi har jobbat i gruppen om indirekta skador.

Charlotta: Om jag hade varit besiktningsman hade jag åkt ut. Ska man kunna ha rovdjur måste man från länsstyrelsen åka ut. Man borde kunna kräva att länsstyrelsen bevisar att det inte rör sig om rovdjur, en omvänd bevisbörda.

Vi kan inte få ersättning om vi inte kan koppla extraarbetet till rovdjur.

Charlotta: Efter händelsen ville getterna inte gå ensamma i skogen.

Inger: Det tar ofta sådan tid innan någon kommer ut på besök, tar otrolig tid innan beslut om skyddsjakt, armarna i kors, man hänvisar till "snart björnjakt". Ser olika på försvunna djur. Kan vara problem för brukaren som mister inkomsten.

Mia: Jag tycker ändå det går mot det bättre. Det går snabbare med beslut rörande skyddsjakt när länsstyrelsen beslutar. Från oss på Viltskadecenter är rekommendationen att man måste ta problemdjur väldigt snabbt. Att man blir snabbare med skyddsjakt då!

Varför inte bättre tillsyn på rovdjuren? Man vet väl oftast var de är? Finns några individer som är märkta. Verksamhet, samexistens. Jag måste göra en bedömning. Jag tycker att ni är oskyddade idag. Då måste lösningen vara att de som har djur på skogen får tillräckligt stöd. Man får inte orsaka ohälsa, lidande eller olägenhet.

Mia: Har haft vargtelefon för jägare med hund om de vargar som varit märkta. Inte så intressant, vad ska man göra med kunskapen?

Charlotta: jag kulle vilja ha alla björnar märkta med gps och ha mina djur gps-märkta. Då kan man säga när det

blir möten. Saknas en röst för den sidan.

Kristian: Det gäller att få in fåbodbrukarna i prioriteringen i systemet. Idag prioriteras de inte.

Mia: Vad vet svenskarna om fåbodbruket idag? Många vet inte om att det överhuvudtaget finns en konflikt. Viltskadecenters uppgift är att jobba med problemen.

Charlotta: jag vallade getterna till vad jag tyckte var bra bete, dit de själva inte gått. Samma eftermiddag tog björnen en get där. Numer låter jag getterna bestämma vart de vill gå.

Summering

För övrigt kom på tal med anledning av den aktuella enkäten från CBM till kommuner, länsstyrelser, organisationer m.fl.

Förslag: Fåbodbrukarna kan i respektive kommun söka kontakt för att kolla om och i så fall hur kommunen avser svara på enkäten.

VAD ÄR EN FÅBOD?

Denna punkt ägnades mycket lite tid.

Främst diskuterade vi definitionerna och vem som formulerat sådana.

Vi konstaterade att vi påverkas mycket av den administrativa definitionen, som nu handlar om åtagande för Fåbod i Bruk, eftersom det är kriteriet för att få fåbod- och fåbodbetesersättning.

Dessutom har olika länsstyrelser använt olika sätt att definiera tröskelkrav på att etablera ett åtagande Fåbod i bruk. T ex ”i bruk till senast för 15 år sedan” eller ”åtminstone i bruk fram till 1940”

Den administrativa definitionen är dock inte något hinder för att praktiskt använda en fåbod, utan det är upp till brukaren utifrån sina behov och tillgång på mulbete. Alltså finns det heller inga egentliga formella restriktioner för att faktiskt ta upp bruket av en ny fåbod.

Pekades på att frågan behandlats i aktuell inlägga från GFF med anledning av CBM enkät om fåbodbruk och fåbodbruk. Denna skrivelse finns på GFF hemsida. Där hänvisas till den norske forskaren Reintons definition; *Fåbodbruk karakteriseras av att en gård har sina kreaturs sommarbete på en plats så långt från gården att där krävs både byggnader och fast personal. Syftet är att öka betes- och slätterarealerna och därmed kunna föda fler kreatur över vintern.*

Förslag;

Utveckla diskussionen om definition av fåbodbruk internt. Beakta och delta i ev utformning av definition av fåbod och fåbodbruk inom det pågående miljömålsarbetet.

ROVDJUR

Aktuella hållpunkter:

- Rovdjursutredningen (Pettersson) och aktuell remisshantering.
- Vsc arbetsgrupp förslag Indirekta rovdjursskador på tamdjur (090414) och aktuell
- remisshantering.

Olika inlägg;

- Har goda erfarenheter av rovdjursstängsel vad gäller björn och får. Det tycks fungera.
- X-län saknar tillräckliga medel för rovdjursstängsel.
- Hur vet vi att en störning beror på just rovdjur? Hur bekräfta?
- Det behövs mer kunskap om mötet mellan rovdjur-tamdjur. Vad sker och hur hänger det ihop. Hur förklarar vi de olika situationerna på olika platser och vid olika tillfällen?
- Viltskadecenter har påbörjat undersökningar/kartläggningar av hur tamdjur reagerar/fungerar vid rovdjurkontakt och -närhet. (”En kos dagbok” med hjälp av en kamera.)
- Det måste finnas dokumentation över vad som skett i form av skada/påverkan/förändring.
- Utgå från normalsituationen. Alltså dokumentera också normalläget med (dagliga) noteringar av tider, mjölk, djurregistrering. Viktigt att synliggöra avvikelserna!!

- Det måste vara rätt (enda vägen) för fåbodbrukaren att dokumentera/registrera. Det kan liknas vid egenkontroll och löpande dokumentation av produktionsprocessen. .
- Problem med Lst handläggning av skyddsjaktsansökningar. Det drar allt för ofta ut på tiden eller blir inte av. Problemdjur åtgärdas inte tillräckligt snabbt.
- Vsc rekommenderar att ringa och anmäla ALLT. Iakttagelser, störningar, skador.
- Observera också i detta sammanhang risken för stöld av djur. Finns exempel på sannolik (upprepad 4 år) stöld av sammanlagt fem djur i Härjedalen. Polisankmälan och försäkringsärendet.
- Vi måste diskutera och ifrågasätta det faktiska antalet rovdjur, rovdjurstätheten och vilken målsättning som ska nås.
- Hur ska man hantera och ställa sig till en situation när ens getter plötsligt försvinner och flera dagar senare dyker upp fyra mil bort? Finns det verkligen inget stöd med någon som kommer ut och undersöker anledningen? Finns det inga rutiner med blanketter att registrera/anmäla möjlig rovdjursstörning? Varför får vi inte veta vilka och hur många björnar som finns i närområdet till fåboden? Är det rimligt att det ska ligga så nära att ifrågasätta om jag som djurhållare kanske inte har ordning på mina djur?
- Det är en viktig förtroendefråga att vi får tydliga mål för rovdjursförvaltningen. Dagens oklarhet innebär ju en hopplöshet i sig när systemet styr mot bara fler och fler rovdjur.
- Hur ska vi hantera frågan om tillräcklig eller daglig tillsyn? Är det då definitionsmässigt otillräcklig tillsyn om det inträffar en skada/störning?
- Skrämda djur kan spränga stängsel och springa långt, vara splittrade, stressade och svårhanterliga. Det uppstår betydande merarbete.
- Allmän grundsyn i miljölagstiftning och offentlig förvaltning är att verksamheter inte får orsaka ohälsa, olägenhet och lidande. Kan inte detta ligga till grund för en omvänd ansvarsfördelning och utgångspunkt för hänsyn gentemot fåbodbruket vad gäller rovdjursproblematiken?
- Det är myndighetens ansvar att bedöma och skydda!
- Vad vet folk i allmänhet om fåbodbruket? Om man frågar så vill väl "alla" ha både gulliga rovdjur och gulliga fjällkor. Vanligt folk har konflikten på avstånd och "förstår" därmed inte vad det handlar om och de behöver heller inte ta det konkreta ansvaret för vägval och beslut.
- Konflikten måste synliggöras!
- Apropå Länsstyrelsen W rovdjursinformation till få-

bodbrukarna i Siljansnäs 12 maj. Utlovad hjälp finns ju ändå inte tillgänglig! Besiktningsmännen kanske vill väl men är inte rätt instas att stödja fåbodbrukarna. Förebyggande insatser finns inte/sker inte. Det fungerar inte lokalt oavsett goda avsikter och kanske bättre kunskap på Viltskadecenter.

- Vi brukare behöver hjälp vid behov. Akuthägn, etc.
- Det är ingen lösning med hägn. Hur ska jag kunna hägna 100 djur? Vem ska stå för foder? Bara foderomläggningen innebär ju dessutom produktions-sänkning.
- Viltskadecenter har ju ingen status. Tjänstemän på lst:a gör som de vill eller har förstånd till! Det är ett konkret problem för fåbodbrukarna med enskilda tjänstemäns agerande och otillräckliga insatser för den drabbade brukaren/näringsverksamheten.
- Betraktas vi fåbodbrukare egentligen som näringsidkare?
- Sälskadorna verkar högre prioriterade än rovdjurskadorna. Kan det bero på att fiskarna är bättre organiserade eller bättre på att föra fram sina anspråk än vad fåbodbrukarna är.
- Nu lättare att få skydds jakt på björn. Ännu mycket svårt att få skydds jakt på varg. En anledning är konflikten i rovdjursförvaltningen om behovet av hänsyn till om den aktuella vargen är invandrad med ev värdefulla gener.

Förslag;

- Gör anspråk på (del av) utökade medel för ersättning av viltskador.
- Öka medel till rovdjursstängsel.
- Inrätta konsulent/stödperson för fåbodbrukarna som drabbas av skador/problem.
- Inrätta schablonersättning för djurhållare i rovdjursområden som "belastningskompensation". Detta ska inte utesluta/eliminera möjligheten för vanlig skadeersättning.
- Åtgärda problemrovdjur snabbt och effektivt.
- Utveckla förvaltningsjakt enligt aktuellt förslag (Gävleborgs fåbodförening)

MULBETESRÄTTEN (MBR)

Aktuella hållpunkter;

- Översyn av Ägofredslagen Ds 2002:33
- SOU 2003:116 Betesrätt vid fåbodbruk m m (Sojdelius utredning)
- Pågående arbete på Jordbruksdepartementet i frågan utifrån ovanstående, m.m. FSF har kontakt med departementet.

Fäbodbrukets framtid? Hur ska man få en ny generation att vilja satsa på något som många menar saknar framtid?

Olika inlägg:

- Vi behöver kunskap om hur många fäbodlar/gårdar som bedriver fritt bete. I X-län är många fäbodbeten inhägnade.
- Jag uppfattar det som att mulbetesrätten gäller olika i olika geografiska områden.
- Det är nog så att mulbetesrätten endast kvarstår och gäller om det inte har skett någon arrondering sedan storskiftet.
- Skogsägare/fastighetsägare ifrågasätter mulbetesrätten i Jämtland.
- Det finns angivet i skifteshandlingar för gård/fäbod att "mul- och klövbetesrätt gäller i evärdeliga tider" (Ex från Jämtland)
- Mulbetesrätten KAN finnas inskriven i skifteshandlingar på olika nivåer. Om så inte är fallet betyder det ändå inte att mulbetesrätten inte finns. Det kan helt enkelt vara så att det på den tiden betraktades som så självklart att det inte ansågs behövas skrivas detaljerat.
- Olika definitioner på "fäbodlar i bruk" innebär möjligen också en till detta knuten olika syn inom olika länsstyrelser på om mulbetesrätten "finns kvar"
- Jag har nyss börjat använda buan igen. Pratade med byborna och det var okej för dem. Det fria bete är bra för getterna och ger mig utan större kostnad extra tid för ystningen.
- Det behövs inventeras, kartläggas och dokumenteras om rättigheterna och kunskaper om traditionellt nyttjande av fria mulbetet.

- På vår fäbod har vi i senare tid bildat fäbodlag. Alla fastighetsägare är med. Bra form för samverkan och att ta beslut om hur fäboden ska brukas.
- Idéuppslag; Vi kanske kunde vända på frågan och förklara att nuvarande fäbodbrukare upprätthåller en mulbetesrätt som för framtiden därmed ligger kvar som en rättighet och som en potentiell möjlighet i framtiden för alla markägare (på fäboden/i skifteslaget)
- Vi påverkas mycket i diskussion och tankesätt av regelverk. Kanske borde vi mer utgå från kultur och tradition och hävda det som grund för tillämpningar (och framtida utformning av regelverk)
- Man kan fundera över hur olika markägarkategorier kan se på mulbetesrätten och fäbodbete. Skogsbolag borde ju kunna koppla fäbodbete till natur-/kulturvård och hänsyn till lokalbefolkning med tillerkännande inom t ex FSC-certifiering.

Förslag:

- Inventering/kartläggning av mulbetesrätten i fastighetsjuridiska handlingar, praktiska tillämpningar och av lokala kunskaper och uppfattningar i olika delar av fäbodregionen.
- Bevakning av hur det pågående arbetet med mulbetesrättsfrågan hanteras och utvecklas på Jordbruksdepartementet.

Fäbodbrukarnas problem är globala!

HÅKAN TUNÓN, NAPTEK, CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD, UPPSALA

I februari 2009 gästades Älvdalen av tre massajer från Tanzania. Dessa representerade tre olika intresseorganisationer och var inbjudna till Sverige av Siljansnäs sockenkontor och Föreningen Sveriges Fäbodbrukare för att bl.a. träffa fäbodbrukare. De tre massajerna var Rafael Reyeet ole Moono (Imusot e Purka), Marias ole Pello (Engaruka Youth) och Josephine Ndangoya (Purko Woman Group). Det kanske låter som något synnerligen exotiskt och långsökt, men beröringspunkterna är många och frågan är om ändå inte likheterna är fler än skillnaderna. Exempelvis menade Rafael att Bollnäsfil smakade precis som deras egen fermenterade mjölk.

Massajer är ett folk i södra Kenya och norra Tanzania, som lever av årstidsnomadiserad boskapsskötsel. De unga männen driver boskapen (nötkreatur och getter) och flyttar efter betestillgången. Betesdriften kan till viss del liknas med den traditionella samiska renskötseln. Massajerna håller egna husdjursraser som är anpassade efter det karga klimatet och befintliga husdjursjukdomar. Deras ekonomi är till stor del baserad på kött- och mjölkproduktion.

De tre massajerna bodde i Siljansnäs men for på olika utflykter, möten och sammankomster runtom i Dalarna. Målet var att ge dem en inblick i det svenska samhället och särskilt förhållandena för svenska fäbodbrukare. Den uppenbara skillnaden till trots visade det sig att likheterna i problem och bekymmer var mycket stora. Massajernas levnadssätt möts av oförståelse från en stor del av den tanzaniska allmänheten, myndigheterna och politikerna. Inrättandet av naturskyddsområden, prospektering av nyodlingar och anläggandet av vägar påverkar boskapsvandringarna svårt. Exempelvis ska odlingar av sockerrör för produktion av bränsleetanol anläggas inom vissa massajgrupperns betesområden. Det stora intresset från turismen är på både gott och ont och det är långt ifrån alltid som intäkterna hamnar i massajernas fickor. En påtaglig skillnad är väl kanske att rovdjursproblematiken inte är något stort problem eftersom man traditionellt har hanterat rovdjuren, såsom lejon och leopard, på samma sätt under lång tid. Rovdjursproblemen i Sverige är däremot ett mer sentida problem för brukarna. Pastoralisternas problem är således lika, men ändå lite olika!

Transhumans (årstidsflyttningar med betesdjuren) och pastoralism (nomadiserande boskapsskötsel) har historiskt sett spelat en oerhört stor betydelse världen över. I Europa har de snarare utgjort en norm än ett undantag. Fortfarande tar man sommartid ut djuren på naturbete uppe i bergen eller ut på öarna och betar i Alperna, på Balkan, i grekiska övärlden, Italien, Spanien, Portugal, centrala Frankrike, Brittiska öarna och naturligtvis på fäbodar och annat utmarksbete i Skandinavien. Det är långtifrån en fullständig lista, men ger ändå en inblick i att bruket har varit och fortfarande är relativt vanligt runt om i vår närhet.

Humanekologen Pernille Gooch från Lunds universitet som under många år har bedrivit forskning på van Gujjarer i Indien. Van Gujjarerna vandrar sommartid med sina kor och bufflar upp till alpängar i Himalaya. Vintertid betar djuren i skogar i mer låglänta områden.

Stamhövdingen Marias ole Pello granskar matvarorna på Forbondemarknaden i Älvdalen 2009. Foto: Håkan Tunón.

Ovan: Exotiska gäster i en främmande värld. Rafael Reyeet ole Moono och Marias ole Pello på Älvdalens gator. Massajer som grupp har en stark självbild och känner en uttalad stolthet för sin egen kulturella identitet.

Till höger: Svenska charkuterier var emellertid inte alltför främmande för massajerna och föll dem väl i smaken. Här tillsammans med forskaren Pernille Gooch och fäbodbrukaren Pauline Palmcrantz.

Nederst till höger: Affisch för föredrag om pastoralismens villkor. Foton: Håkan Tunón.

Pernille Gooch var särskilt inbjuden för att studera mötet mellan fäbodbrukarna och massajerna. Men också för att visa på situationen för nomadiska patoralister i Indien. Van Gujjarerna upplever också svårigheter att bevara sin livsstil samt att kunna föra sina djur från de låglänta områdena upp till bergsängarna. Anledningarna till detta är främst oförstående tjänstemän på olika myndigheter men också begränsade vandringsvägar på grund av infrastrukturutbyggnad och liknande.

Marie Byström (Naptek) berättade om ett besök i Mongoliet, ett land där boskapsnomadism är en sysselsättning som involverar en majoritet av befolkningen. Ett sådant förhållande påverkar naturligtvis samhällets syn på verksamheten på ett mycket positivt sätt. Men tiderna kan förändras snabbt i och med en ökad urbanisering på samma sätt som det har gjort i många andra länder.

Avslutningsvis vill jag framhålla att global samverkan mellan pastoralister troligen är en mycket viktig framtidsfråga, inte bara för pastoralisterna utan för samhället i stort!

Bilaga Deltagarlista

Fäbodriksdagen 2008

Anna	Axelsson	Evertsberg 3445	79691	Älvdalen	0251-50122
Nils G	Bergqvist	Månsta 306	83022	Fåker	070-2471271
Lena	Bergström	Röjeråsen 430	79595	Vikarbyn	070-5224027
Maria	Beronius	Loka 4105	79690	Älvdalen	070-3202561
Roger	Beronius	Loka 4105	79690	Älvdalen	070-2424684
Eva	Berstål	Skidtärn 8845	82198	Rengsjö	070-3564032
Bibi	Brynilds	Prsätgården	78054	Äppelbo	070-6996694
Marie	Byström	Box 7007	75007	Uppsala	070-3146710
Erik	Daabach	Per-Hans	84093	Hede	0684-10632
Anna	Dahlgren	Nässjövägen 35	79690	Älvdalen	070-7907000
Urban	Delestig	Sunnaås 3	82794	Ljusdal	
Margareta	Eriksson	Jöllandsvägen 70	79690	Älvdalen	070-5470214
Gunvor	Eriksson	Loka 4085	79690	Älvdalen	073-0256440
Lena	Eriksson	Box 100	79690	Älvdalen	070-6491883
Doris	Eriksson	Vigge 614	84040	Svenstavik	070-3364406
Maj-Lis	Eriksson	Loka 4079	79690	Älvdalen	073-0877287
Carin	Gisslen-Schönning	Utegården Älgnäs 607	82392	Holmsveden	070-3983783
Kjell	Halvarsson	Jöllandsvägen 70	79690	Älvdalen	0251-21072
Herbert	Halvarsson	Box 100	79622	Älvdalen	0253-23122
Solveig	Hedén	Ängen Ena	68495	Höje	0563-772458
Calle	Höglund	Rönningen 893	82695	Trönödal	0270-38064
Goth Bertil	Johansson	Gothgården 271	79592	Rättvik	070-3478508
Inger	Jonsson	Offne 142	83047	Trångsviken	073-0847647
Åke	Karlsson	Krokeks gård	61892	Kolmården	070-2008544
Margareta	Kristioffersson	Sörviken 300	84093	Hede	070-5527199
Alf Erik	Kristoffersson	Sörviken 300	84093	Hede	070-2031146
Agneta	Larsson	Box 100	79622	Älvdalen	070-3531347
Maria	Levin	Kurrbodavägen 5	71198	Ramsberg	070-5597798
Kerstin	Lindberg	Fallv 7	81692	Lingbo	0297-50014
Margot	Lindberg	Genvalla Gård 245	83293	Frösön	
Linda	Lindhamn	Evertsberg 3370	79691	Älvdalen	070-2229887
Catarina	Matsols	Sågsbo 38	79021	Bjursås	023-53057
Kerstin	Nyström	Brunnsberg 4226	79690	Älvdalen	076-3616534
Stefan	Olander	Björkhareg 8D	82131	Bollnär	070-5692690
Kristian	Olofsson	Säljvägen 12A	78051	Dala-Järan	0281-21241
Pauline	Palmcrantz	Björkbergsvägen 74nb	79360	Siljansnäs	070-6402108
Sune	Pettersson	Gåsbäcksvägen 24	81693	Ockelbo	0297-71770
Anna-Maja	Roos	Söderås Jälövägen 10	79590	Rättvik	0248-30129
Charlotta	Rosborg	Klitten 1696	79690	Älvdalen	073-7158989
Anders	Rosell	Box 23	79493	Orsa	070-2122669
Anna-Greta	Rådth	Loka 4105	79690	Älvdalen	0251-20067

Ann	Sjeldrup	Skattungbyn 1485	79491	Orsa	070-3215235
Stig H	Spånberg	Box 30	79090	Särna	070-8724214
Karl Olof	Sundeberg	Ö Åsvägen 3304	84093	Hede	070-5787209
Mikael	Thalin	Box 30	79493	Orsa	070-5853608
Håkan	Tunón	CBM, Box 7007	75007	Uppsala	070-3615010
Birgit	Wikström	Nordanåker 89	78191	Malung	0280-60000
Inger	Wikström	Nordanåker 89	78191	Malung	0280-60000
Maria	Åslund	Box 100	79622	Älvdalen	070-2996998

Deltagare på fäbodriksdagen låter sig väl smaka av kollegornas alster! Foto: Håkan Tunón.

Traditionell och lokal kunskap om växter och djur, erfarenhetsbaserad kunskap som förts vidare från generation till generation, kan ha mycket att bidra med till ett framtida hållbart samhälle.

Fäbodbruket är ett exempel på en kvarleva från äldre tider som förvaltar mycket kunskap som skulle kunna utgöra en viktig resurs att bära med oss in i framtiden. Frågan är: hur kan fäboddrift bidra till en hållbar utveckling? Man kan dock fundera på om dagens samhälle är moget att uppskatta andra värden än ekonomiska och termer som produktionsökning?

NAPTEK – Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Ett program vid Centrum för biologisk mångfald.

www.naptek.se

Dalarnas fäbodbrukarförening – en organisation för aktiva fäbodbrukare, av vilka det finns ett hundratal i Dalarna och andra intresserade för att bevara fäbodar. Vi har funnits i sjutton år och verkar för en sund och livskraftig utveckling av fäbodbruket i länet.

CBM Centrum för
biologisk mångfald

